

ale

Historisk tidskrift
för Skåneland

Nr 1 1972

utges av De skånska landskapens historiska och arkeologiska förening.

Intendent Gustaf Åberg, Simrishamn

Kristianstads Länstryckeri, Kristianstad 1872

Det skånska herremansståndets uppkomst och utveckling

Av Per Edvin Sköld

Den ekonomiska och politiska bakgrunden till adelsståndets uppkomst har intresserat förre finansminister Per Edvin Sköld, som berättar om vikingatåg, ledung och hird. De så småningom mycket mäktiga herremännen har givetvis i hög grad påverkat samhället. Slottslandskapets utformning, där bl. a. kravet på goda jaktmarker styrt "planeringen" och vissa kyrkors utsmyckning är några exempel på herremännens inflytande. Illustrationerna till artikeln är hämtade från olika skånska kyrkor.

Beriden herreman från
1200-talet. Detalj av
akvamanilen från Vä
kyrka.

Den skånska befolkningens sociala och ekonomiska sammansättning var helt annorlunda vid medeltidens slut än vid dess början. Den var visserligen inte alls enhetlig i begynnelsen, men den hade då ingen karaktär av ståndssamhälle, under det att detta framträdde helt utbildat i dess slutskede.

Någon klar bild av befolkningens olika grupper under 1000-talet kan i brist på källmaterial givetvis inte tecknas. Men om man får förutsätta, att läget var ungefär detsamma som under näst följande sekel, om vilket våra kunskaper är större, skulle väl följande kunna sägas. Det fanns ekonomiskt sett två grupper — besuttna och obesuttna. Till de förstnämnda hörde de jordägande. Om även andra kunde räknas dit är något ovisst. Men troligen intog ett par kategorier av dem som brukade annans jord en med jordägarna likartad ställning — landbor och brytar. De obesuttna innefattade i första hand trälarna, som inte hade någon personlig egendom utan själva hade karaktären av att vara någons egendom. Men det fanns även andra egendomslösa. Den som tillhörde annans hushåll disponerade ingen egendom — tjänstehjon och deras familjemedlemmar. Troligen får även sådana tjänstehjon som visserligen hade eget hushåll men bodde i hus som ägdes av husbonden räknas hit — husmän.

De nämnda båda huvudgrupperna hade inte bara egendom och egendomslöshet som skiljande kännetecken. De var även socialt åtskilda. Den besuttna hade full medborgarrätt. Han kallades i rättsligt avseende bonde, även om hans huvudförsörjning inte var jordbruk. Den obesuttnes medborgarrätt var i många avseenden beskuren eller helt obefintlig.

Jordbrukarna i Skåne var inte socialt sett någon ensartad folkgrupp. De hade inte alla lika mycket jord att bruka. Somliga var storbönder, de flesta hade en mellanställning och det fanns troligen också småbönder. Brukningsdelarna höll sig sannolikt inom en begränsad ram. Denna bestämdes nog i stort sett av det antal personer som skulle försörjas av innehavaren. Men storbönder kunde äga mer än en brukningsdel var. De som inte brukades av ägaren själv var bortlejade till landbor, som härför erlade landgille in natura, dvs. en i förväg bestämd kvantitet naturprodukter. Även en annan form för upplåtande av en brukningsdel kunde ägaren använda. Denna bestod i ett slags hälftenbruk mellan ägaren och brukaren. Den förre upplät jorden, ibland även kreatur och andra inventarier. Härför erhöll han en viss del av jordens avkastning. Brukaren kallades i detta fall bryte.

Bosättningen i byalag

I medeltidens början var befolkningen i Skåne i största utsträckning bosatt i byar. Enstaka gårdar fanns nog i skogsbygden och kanske i något obetydligt antal i jordbruksbygderna. Förekomsten därav är inte utforskad. I byalaget var åkerjorden och i anslutning till den liggande äng vanligen uppdelad i tre vångar, av vilka två årligen var besädda men den tredje låg i träda och användes till bete. Varje innehavare av en brukningsdel i byalaget hade från början lott i alla vångarna. En gård med en sammanlagd areal i vångarna av ungefär 90 hektar kallades för ett bol och detta betraktades som en lämplig storlek för en familjs utkomst. Alla byar hade dock inte kommit så långt i utveckling, att de hade tre vångar. På

vissa håll var antalet vångar två och understundom endast en. Såsom ovan anmärkts hade inte alla brukningsdelar en storlek av precis ett bol. Det fanns större eller mindre beroende på gårdens antal åkrar i vångarna.

Den byn tillhöriga mark som inte låg till någon vång utgjorde byns allmänning. Den låg mestadels i bymarkens utkanter och gränsade i regel till andra byars allmänningar. I dessa hade de olika brukningsdelarna andel efter storleken av deras mark i vångarna. Den användes liksom trädan till gemensamt bete för byns boskap. Den kunde också bli föremål för uppodling. Om någon brukare i byn ville företaga en sådan, skulle han anmäla detta för övriga medlemmar av bylaget. Den eller de av dessa som ville deltaga hade rätt att göra det. Resultatet av uppodlingen fördelades mellan deltagarna i uppodlingen efter deras ägors storlek. Det är givet, att de företagsamma byborna på detta sätt kunde utöka brukningsdelens storlek.

Många byar hade tillkommit långt tillbaka i forntiden. Men ett mindre antal hade därefter uppkommit genom uppodling av allmänningarna. De härigenom nytillkomna åkrarna låg ofta på ett sådant avstånd från moderbyn, att det blev mest praktiskt att förse dem med byggnader och då uppkom en ny by. Till denna flyttade folk från den gamla byn och en utflyttarby uppkom. En sådan utvidgning av bygden hade skett i olika tidsvägar. Av byns namn kan man i grova drag se i vilken tidsföljd byarna uppkommit.

Befolkningen i byarna levde i stort sett på vad gårdens folk kunde producera av jordbruket. Mat och kläder bereddes av grödan och boskapskötseln.

Tillgången av förnödenheter för konsumtion kunde nog ökas något, dels genom byteshandeln, dels genom husfolkets produktion och dels genom inflytande landgillen och avkastningsandelar av uthyrda brukningsdelar. Ett ökat sortiment förbrukningsartiklar kunde sålunda framställas av den ökade mängden råvaror. En talrik uppsättning av legohjon och trålar var ett medel för ett dylikt större sortiment av förbrukningsartiklar. Därför får man nog räkna med att ju förmögnare en jordbrukare var, desto högre standard kunde han inom vissa gränser ha, dock utan att levnadssättet i princip avvek från jordägarnas i gemen.

Herremansståndets tillkomst

Det stånd inom det blivande ståndsamhället, som kom att kallas adeln, utbildades först mot medeltidens slut. Men adelsståndet föregicks av ett annat som lämpligen kan kallas herremansståndet. Det erbjuder betydande svårigheter att fastställa, när detta kom till. Varken årtal eller decennium ja, knappast ens sekel kan utpekas, när skyldigheter eller privilegier fastställdes för denna samhällsgrupp. Vad som bör göras är först och främst att klargöra förutsättningarna för detta ständs uppkomst. Dessa är av både ekonomisk och politisk natur. Det är helt klart att rekrytering skedde ur de fria männens grupp, vars medlemmar i landskapslagarna benämndes bonde. Det är också tydligt, såsom förhållandena klargör och nedan skall visas, att det var från denna grupps förmögnare skikt som herremännen utgick. En viss rikedom var otvivelaktigt en nödvändig förutsättning för uppfyllandet av de skyldigheter den nya ställningen medförde.

Framför allt måste man kunna skaffa en vapenutrustning som inte kunde framställas inom självhushållningens ram.

De politiska förutsättningarna för herremansståndets tillkomst är ganska invecklade. Det gäller här i första rummet frågan om Danmarks utrikespolitiska läge. I andra hand gäller det i samband därmed försvarsväsendets utveckling. Denna senare är mera uttänjd i tiden och bör därför behandlas först. Samtliga nordiska länders krigsmakt var vid den historiska tidens ingång grundad på ledungsprincipen. Denna innebar att jordägarna och landborna i vissa kustområden, i allmänhet härader — för Danmarks del kallades de skipaen, i Sverige skeppslag — var skyldiga att skaffa och utrusta ett krigsskepp. Dessa skipaen var i sin tur indelade i mindre områden, i Danmark hafner, i Sverige hamnar, som hade att ombesörja att skeppet hade besättning, proviant och viss annan utrustning. De vapenföra männen i områdena uttogs i tur och ordning. De för ett visst tåg utvalda skulle möta beväpnade med svärd, spjut och hjälm. Provianten bestod för varje deltagare i ledungståget av 16 skäppor mjöl och därtill så mycket smör och kött som mjölet vägde. Denna kvantitet beräknades räcka till ett ledungståg om 16 veckor.

I spetsen för ett skipaen stod en styresman och varje skepp hade en skeppare.

Det var kungen som utlyste ledungståget. Vägran att delta bestraffades med böter. Det ankom på de ledungsskyldiga att bära bördan av ledungen både personligt och materiellt. Men det är troligt att man kunde få rätt att slippa delta genom att i stället betala

den på vederbörande fallande delen av kostnaden för ledungståget. Då fick en annan medlem av hafnen rycka in i stället för den som köpt sig fri. Den senare fick gå i tur en annan gång. Då det var jordägare och landbor, som bar ledungsbördan, följde därav, att de av dessa som inte var vapenföra, t. ex. kvinnor och präster, kunde ställa en annan i sitt ställe, dock inte en träl.

Troligen hade ledungen spelat en stor roll i samband med vikingatågen. Efter deras upphörande under 1000-talet, blev den framför allt ett medel för bekämpande av sjöröveriet. Detta bedrevs i stor utsträckning av de vendiska stammar som bodde vid den nordtyska kusten. Om ledungståg med detta syfte berättar både Saxo och de isländska sagorna. Kung Valdemar den store och hans vapenbroder ärkebiskop Absalon ledde många sådana ledungståg.

Särskilt under dessa kom systemets brister tydligt i dagen. Expeditionernas varaktighet var i mycket beroende av provianttillgången. När denna tog slut fick tåget mestadels avbrytas även om detta var olägligt både ur strategisk och taktisk synpunkt. Dåligt väder kunde uttänja tågets förlopp och därför bidra till proviantbrist. Tydligt är att svårigheterna kunde vara olika för olika kontingenter av ledungsflottan. Men när de tänkta 16 veckorna gått till ända, uppkom upplösningstendenser och somliga ville och kunde fara hem. Dessa strukturella brister var dock endast en del av orsakerna till ledungsväsendets avskaffande. Systemet hade kommit ur takt med tidsutvecklingen. Dess användande blev helt enkelt mer och mer ändamålslost. Mot slutet av 1100-talet utlystes ledungstågen mindre ofta än tidigare. D. v. s. de utlystes nog men sattes

inte i verkställighet. Kungamakten övertog i stället de på grund av utlysningen insamlade förnödenheterna men tåget inställdes. På detta sätt kunde staten göra sig en extra inkomst. Utlysningen av ledung gjordes till skattekälla.

Att det gick att förfara så berodde på att ledungen helt enkelt inte behövdes längre. Dels hade genom den danska erövringen av Rügen sjöröveriet minskat. Detta skedde också genom de tyska staternas angrepp på vänderna och de senares tillbakaträngande österut. Det erövrade området togs i besittning av tyska kolonister, som slog sig ner dels som jordbrukare längs den tyska Östersjökusten och dels som köpmän och hantverkare i en rad av dem grundade kuststäder med övervägande tysk befolkning. Den första av dessa var Lübeck. Det var under 1300-talet som dessa städer övertog kampen mot sjöröveriet i Östersjön.

Vändernas bortdrivande med åtföljande tysk kolonisation fick en annan konsekvens för dansk utrikespolitik. Det nuvarande Holstein hade haft en gles befolkning av vender. Området övertogs av Sachsens hertig, som insatte sina ombudsmän där och dit inkallade flamländare, holländare och andra västerifrån kommande folk för att tillsammans med andra tyskar kolonisera landet. Härvid drabbades danska intressen och en ny utrikespolitisk front bildades mot Tyskland i sydväst. Men den sachsiska hertigen störtades av kejsaren och den sachsiska intressesfären splittrades mellan hertig Nernhard av Anholt, greve Adolf av Holstein och greve Gunzalin av Schwerin. Av denna splittring begagnade sig Danmark, som 1200, 1202, 1203 angrep och erövrade Holstein. För detta krigsföretag ägnade sig

ledungsflottan inte. Det gällde ju att på lika fot möta motståndarnas bepansrade och beridna trupper. Härmed kom den danska försvarspolitik i stöpsleven.

Formen för den nya försvarsorganisationen

En omläggning av försvarsväsendet framstod som nödvändig. Men det var nog inte så lätt att finna en ny form för detta. Ledungssystemet var ju lokalt styrt och lokalt rekryterat. I Skåne blev det aldrig godtaget, att kungen hade rätt att utfärda kallelse till ledungståg. Det skulle beslutas på Skånes Landsting. Att övergå till det rena legosystemet, som florerade på kontinenten, tedde sig för kostsamt. En rätt för kungen att inkalla medborgare till speciell krigstjänst, kunde te sig alltför äventyrligt. Men å andra sidan var ledungen en tung börda på allmogen. Tiden var förbi, då ledungstågen gav utsikt till vinst och plundring. Mer och mer hade deras utskrivande blivit använt till beskattning. Därför visade det sig ej oöverkomligt, att förvandla ledungssystemet helt till skatt. Det avskaffades sålunda och ersattes med skatteledning.

Men frågan om försvarsväsendets ordnande kvarstod. Vad skulle komma i stället? Den nya formen utgick från den urgamla hirden, kungens livvakt om man så vill. Den bestod av folk som avlade en särskild ed till kungen och därmed utfäste sig att efterkomma hans befallning om tjänst i både krig och fred. Den var en del av en sammankallad här, som omgav kungens person under striden och offrade sina liv för denne, om försvaret av kungens liv så fordrade. Men den utgjorde på samma gången kärntrupp i stridskrafterna. Den var aldrig stor. Det har beräk-

nats, att Knut den heliges, som hade en av de större, utgjorde högst 50 man. Den bestod av skilda slags folk, för-mögna "stormän", söner till dylika män också enkelt folk som var mera lagt för strid än fredlig sysselsättning, utländska legoknektar m. fl. Hirden användes emellertid inte blott till strid och skydd av kungens person utan även i hovhållningen, till förvaltning av egendomar m. m.

Hirdens medlemmar hade lön. Vari den bestod och hur stor den var har inte kunnat utredas. Inte minst bestod den väl av uppehälle. Hirdmännen tillhörde kungens hushåll. Men dessutom bestod lönen av presenter av olika slag, för-nämliga vapen och annan utrustning. Nog utgjorde väl också anseendet av att tillhöra kungens hus en del av ersättningen för tjänsten. Hirdens medlemmar var kungens män helt enkelt.

Även andra än kungen höll sig med huskarlar, ett slags miniatyrhirdar. Biskoparnas var inte så små. Men i övrigt gällde det blott ett fåtal män.

Denna form lämpade sig teoretiskt väl för ändamålet att ersätta ledungs-systemet. Svårigheten låg i att det gällde att flerfaldiga storleken. Ersättning-
en fick framför allt ha en annan utformning än för hirden. Det gällde pengar åt den enskilde från kungamak-tens sida. Delvis flöt dessa in genom in-förandet av skatteledungen vid krigsledungens avlösning. Men inkomsten därav visade sig inte räcka, så mycket mera som krig samtidigt fördes, t. ex. i Holstein. Då fick ersättningen till de "nya" kungens män utfyllas med skattebefrielse för viss jord.

Övergången skedde steg för steg. Jordägarna upptogs under 1100-talet formellt i hirden. De lämnade då krigs-

ledungen och slapp att betala stut, en skatt som pålagts som avlösning av den gamla gästeripålagan, som erlades då kungen besökte orten. En ledungspliktig kunde bli fri från krigsledung genom att erlægga ledungsavlösning, en skatt som kallades kvärsäte. När han i stället gick över till hirden slapp han också denna sistnämnda skatt.

Inträdet i hirden skedde genom av-läggande av en ed (homagium). I och med denna lämnade vederbörande krigs-
ledungen och slapp ovannämnda skatter. Han blev i stället skyldig att med fulla vapen och på egen kost fara i ledung, när sådan påbjöds, och ta sin lön härför. Han kunde dock låta bli att gå i fält, men om han då inte hade laga förfall, fick han betala 2/3 mark silver och stut för varje skattegård han hade. Vägrade han att betala förlorade han sin herremansställning. Eden pålade honom också att ta den tjänst kungen påbjöd. Här-för skulle han ha lön.

Den frågan har ställts, varför medlemmarna i 1200-talets militära organi-sation fick benämningen herremän. Det låg naturligtvis nära till hands att här-leda den från "här", den som var skyl-dig göra härfölje. Men den kände dan-ske språkforskaren Svend Aakjaer ser det på ett annat sätt. Det finns ju i ordet två danska ae. Det andra i ordningen ser han som en genitivform. Det första pekar på hirdmannens herre. Med den tolkningen blir titeln närmast att förstå som "en herres man". Och man har svårt att förneka, att den uttrycker den verkliga innebörden. Genom homa-giumeden blev ju den som avlade den dens man som mottog eden. Man får hålla i minne, att det inte blott var kungen som på detta sätt band folk till sig. I ännu äldre tider kunde vem som

helst som hade råd därtill göra detta. Under 1200-talet reglerades denna rätt till att gälla utöver kungen även biskopar, kungasöner o. d.

Man kan givetvis fråga sig, hur stor den militära styrka var som skapades genom den förnyade och utökade hirdens tillkomst. Det existerar en skriftlig källuppgift, ur vilken det går att dra vissa slutsatser. Den 20 november 1302 höll Erik Menved danehof i Odense, varvid han utfäste sig att betala Nikolaus av Rostock 15.000 vendiska mark till Rostocks borgare. För utfästelsens fullgörande gick bortemot 200 danska och nordtyska riddare och väpnare i borgen. Av dem var cirka 150 själlänningar, skåningar, fynsbor och jutar. Det är ju tydligt att det var besuttna män, som godtogs såsom borgensmän. Eftersom skattefriheten för en herreman berodde på hans innehav av skattefria egendomar var det naturligt om ställningen som herreman särskilt lockade de jordrikare.

En styrka av 200 man var tydligen ringa även ur den tidens synpunkt. Men då det här helt visst gällde personer som avlagt ed till kungen, får den betraktas som en minimisiffra. Som nyss nämnts hade biskopar och andra också sina män, som i händelse av krig kunde kallas ut av kungen. Många av herremännen hade så mycket jord, att de fick ställa upp med flera män. När Odense kloster på sin tid befriades från ledungsskyldighet för sina egendomar, fick det i stället förbinda sig att gå kungen tillhanda med tio män.

Omläggningen från krigsledung till herremansförsvar var genomförd vid sekelskiftet 1200/1300. De sista ledungstågen gick till Finland 1195, Estland 1197, Norge 1204, Vendland 1208 och

Preussen och Samsland 1210. De hade i allmänhet givits karaktär av korståg. Samtidigt utkämpade Danmark krig i Holstein flera år i början av 1200-talet, som åtminstone delvis var lantkrig. I sistnämnda fall kom säkerligen den förnyade och utökade hirden till användning.

Så var alltså ledungen som försvarsorganisation något som varit, fastän möjlighet alltjämt förelåg att i nödfall kalla till ledungståg. Som skatteinstrument levde den ännu kvar. I stället hade herremansståndet uppstått. Förmögna jordägare och deras söner hade gett kungen eller någon annan storman sin ed att ge tjänst och härfölje. De skaffade sig lämplig utrustning för ändamålet. Som gengäld härför hade de frihet från vissa skatter på sin jord. Ju mer jord man hade desto större blev i princip skattelättnaden. För tjänst man gjorde utgick dessutom lön. Det står härmed klart, att herremännen bildade sitt eget stånd i befolkningen med lagligt givna skyldigheter och däremot svarande privilegier och rättigheter. Men det var inte senmedeltidens adelsstånd som uppstått. Åtskilligt saknades för att detta stånd skulle ha kommit till. Framför allt saknades ärtfligheten. Den fick man kämpa för i ytterligare ett par sekel.

De skånska herremännens plats i det nya ståndet

När man studerar dansk historia under äldre medeltid, förvånar man sig över, hur sällan namn på skånska män möter i källmaterialet. Från den tiden föreligger dock inte så få skriftliga dokument i officiella sammanhang såsom från danehof,¹ om beslut, närvarande vittnen, deltagande i domslut o. s. v. Visserligen finner man understundom

att Erik Arup nämnt dylik skånsk representation. Ett par exempel belyser hans sätt att argumentera. Jon Litle, "en skånsk herreman" var riksföreståndarens förtroendeman. Men vem var egentligen Jon Litle. Jo, han var ett skott på den mäktiga stammen till Skjalm Hvides själländska godsägaredynasti.² En annan gång nämner Arup en annan "skånsk herreman" vid namn Uffe Nilson. Denne var medlem av den gamla inflytelserika själländska släkten Neb.³ Båda ägde visserligen gårdar i Skåne och skrev sig till dem, men de får dock främst betraktas som själländare.

Man kommer kanske sammanhanget med representanter för själländska släkter som skånska jordägare bättre in på livet genom att undersöka vilka som var de första kända ägarna av skånska herrgårdar till och med 1332. Detta år har valts, därför att då blev Magnus Eriksson av Sverige också skånsk konung. Det danska herremanståndet uppdelades därigenom i en skånsk del och en västdansk del hemmahörande väster om Öresund. 1360 blev Valdemar Atterdag kung för ett odelat Danmark. Han startade med att åt Danmark och sig själv återvinna åtskilliga skånska herrgårdar. Efter hans död kom Margareta och Kalmarunionen med ett mera enhetligt nordiskt herremanstånd.

Vid här följande *inventering* har i princip endast de samtida skriftliga be läggen följts. Traditioner upptecknade i långt senare tid tillmätas ej vitsord, så vitt de ej styrkes av skriftligt samtida material. Undantag från denna regel har gjorts, då faktiska omständigheter såsom släktskap gjort troligt, att en tidigare datering är vederhäftig.

De här antydda traditionerna består

i flesta fall av återberättande långt senare i tiden av förmodanden som vederbörande hört av sin omgivning. I åtskilliga fall gäller det adelsdamer under 1600-talet. Det förekommer också anteckningar, t. ex. i kyrkoböcker, inskriptioner som med naturnödvändighet måste dateras århundraden senare än vad de uppgivas representera. Förväxlingar av likartade adelsvapen olika släkter emellan är ofta förekommande.

Inventeringen sker med början längst i söder av Skåne och fortsätter därefter norrut i bälten från väster till öster. Med herrgård avses en något större brukningsdel än bondebruken och med ägor samlade. De motsvarar det danska hovedgaard. Men i vissa fall har också konstaterats förekomsten av sätesgårdar liggande i byalag och med ägor blandade med byns övriga brukningsdelar.

Inventering

A. Herrgårdar

I Anderslövs socken ligger *St. Markie*. Till denna gård skrev sig 1336 riddaren Jens Nilson av den västdanska släkten Galen. Han var son till gälkaren i Skåne Nils Erlandsson.

Lindholmen, varav ruinrester finns, var belägen i Svedala socken strax väster om Börringesjön. I början av 1300-talet innehades gården av Jakob Offeson av den framstående själländska släkten Neb. Fadern var drots i Danmark. Lindholmen hade ett av provinsens första stenhus, vilket gjorde att den spelade en politisk roll i flera sammanhang. Offeson tvingades att överlämna borgen till Magnus Eriksson.

Stormannen, som tillsammans med sin hustru avbildats i triumfbågen i Gualövs kyrka, har i slutet av 1100-talet bekostat målningen av kyrkan. Detta framgår av den text, som ängeln håller mellan dem, och som enligt Inger Yrlids läsning lyder: "Du Ucitius har prytt denna kyrka med målningar för din hustru Hialmsvith själ för hopp om det eviga livet."

1100-talet av Jens Bjarne. Han har ut-
 ligga äro kyrkan efter sin fader Anders
 Bjarne som var som till Bjarne Bjarne
 nämnd 1315. Står den var stånd.
 Gården i G. Hattarvads socken till-
 hörde den stånden stånden Dalsb.
 Hattarv i Hattarvads socken ägdes vid
 1300-talet början av Mikael Dug Dug-
 stånden var stånden och mycket fram-
 trädande.
 Torvare i socknen med samma namn
 inrättades i mitten av 1300-talet av
 Axel Eriksson Måle. Det fanns flera
 stånden med detta namn väster om G.
 nämnd 1315. Står den var stånd.

Jordberga i socknen med samma namn ägdes i mitten av 1300-talet av Anders Gagge, som använde Hollingersläktens vapen. Denna var själländsk. Fadern till Anders Gagge var Nils Benediktson till Bromma på Själland.

Näsbyholm belägen i Gärdslövs socken. Till denna gård skrev sig vid sekelskiftet 1200—1300 Jens Nilson av släkten Galen. Han var son till gälkaren Nils Erlandson.

Dybäck, som ligger i Ö. Vemmenhögs socken, ägdes i mitten av 1300-talet av Johannes Saxtrup. Den saxtrupska släkten var skånsk. Fadern till Johannes hette Hinze och bodde i Saxtorps socken, efter vilken släkten tog sitt namn.

Bjärsjöholm i Bjärsjö socken skrev sig Ingmar Karlsen till. Han förde det Thottska vapnet i sitt sigill. Han var i ärkebiskop Karls tjänst och omnämnes i dennes testamente. Om den Thottska släkten se nedan under Löddeköpinge och Knutstorp.

Smedstorp ligger i socknen med samma namn. Den innehades i början av 1400-talet av Jens Bing. Han har troligen ärvt gården efter sin fader Anders Bing, som var son till Bengt Bing, nämnd 1315. Släkten var skånsk.

Gärsnäs i Ö. Herrestads socken tillhörde den skånska släkten Drefeld.

Bollerup i Bollerups socken ägdes vid 1300-talets början av Mårten Due. Due-släkten var själländsk och mycket framträdande.

Tosterup i socknen med samma namn innehades i mitten av 1300-talet av Axel Eriksson Mule. Det fanns flera släkter med detta namn väster om Öresund. En av dessa skrev sig Muli och det är troligt, att Axel Erikson tillhörde denna. En medlem av denna släkt spe-

lade en betydelsefull politisk roll vid sekelskiftet 1200—1300, nämligen Peter Mule av Norbäck.

Ingelstorp i socknen med samma namn har i våra dagar döpts om till Hedvigsdal. Till denna gård skrev sig 1329 Anders Nilson Due, broder till den under Bollerup nämnde Mårten Due.

Gyllebo, som ligger i Ö. Vemmerlövs socken, innehades i början av 1300-talet av Nils Vernerson Brahe. Om släkten Brahe som var skånsk, se under Vittskövle.

Skabersjö i socknen med samma namn, övertogs 1348 av ovannämnde Anders Nilsson Due, som troligen då har förvärvat gården. Han var gift med en dotter till Jens Nilson Galen till Näsbyholm. Det ger kanske förklaringen till hans förvärv av Skabersjö — pengar och förbindelse. Han bodde på Skabersjö resten av sitt liv. Han kallas väpnare men blev 1360 riddare. Han var justitiarius och intog en ledande ställning på Skånes landsting. Han är Skabersjös förste kände ägare. Enligt tradition skulle det i stället varit medlemmar av Passowska släkten. Det synes vara felaktigt. Denna släkt var pommersk, men medlemmar gjorde tjänst i Danmarks krigsmakt men upptogs inte bland de danska herremännen. Släkten förekom också i Sverige. Denna gren hade i sitt sigill en sköld delad på längden i vitt och svart. Samma vapen användes i Skåne av släkterna Grim och Has samt Natt och Dag. Anders Nilsson Dues son Henrik Andersson kallade sig Grim och använde den släktens vapen. Troligen har detta gett uppfattningen, att Passoware bott på Skabersjö. Men Henrik Andersson var en generation yngre.

Hyby i Hyby socken ägdes vid mit-

Vapensköldar från 1400-talet på långhusmuren i Tosterups kyrka. I mitten ser man ätterna Brahes och Thotts vapen samt längst ner till vänster det Krognosska vapnet.

Enligt den gärdens ätt är fader Anders
Brahe, som var en till Brahe, Brahe
samt till Brahe, Brahe en ättling.

Enligt i 11. Huset är en ättling till
Brahe som ättling till Brahe.

Enligt i 11. Huset är en ättling till
Brahe som ättling till Brahe.

Enligt i 11. Huset är en ättling till
Brahe som ättling till Brahe.

Enligt i 11. Huset är en ättling till
Brahe som ättling till Brahe.

I Bollerups kyrka har Barbara Brahe och hennes son Olav Stigsen Krognos låtit sig "avbildas" på långhusets östligaste valvpilastrar med anledning av att de 1476 skänkte medel för utsmyckningen av kyrkan. Detta framgår av texten på det språkband, som de håller mellan sig, och som löper på framsidan av gördelbågen tvärs över kyrkorummet.

Riksrådet Anders Bing och hans hustru Anne Pedersdotter Galt i det på 1590-talet uppförda gravmonumentet i Smedstorps kyrka.

ten av 1200-talet av Anders Erlandsson tillhörande Galen-släktens kvinnliga linje, kallad Erlandsönerna. Se vidare under Ellinge.

Klågerup, också i Hyby socken. Till denna gård skrev sig 1314 riddaren Nils Tokeson Saltensee. Han var medlem av den framstående själländska släkten Saltensee av Tystofte.

Häckeberga i Genarps socken ägdes i början av 1300-talet av riddaren Eske Brook. Släkten Brook hade jordegendom både i Jylland och Skåne. Efter Eske följde som ägare Nils Brook. Dennes far var verksam på Jylland och tillhörde Kritoffer II:s råd.

Hardeberga i socknen med samma namn innehades 1320 av Tuve Nilson benämnd Peling. Han tillhörde en gammal själländsk släkt som kallades Rani. Tuves fader tillhörde Erik Menveds råd. Han anslöt sig sedermera till Kristoffer II och blev då avrättad.

Tulesbo i Öveds socken omnämnes på 1330-talet. Till gården skrev sig då en Veste Åkeson, släkten okänd.

Vanstadstorp. Denna gård beboddes 1333 av en Nils Peterson, släkten okänd.

Bjärsjölagård i Ö. Kärrstorps socken ägdes 1363 av Nils Truedsons barn, Trued och Gregorius. Troligen hade de ärvt den efter sin fader. De tillhörde släkten Has, en linje av släkten Hak. Släkten Hak var själländsk. En Nils Hak var t. ex. marsk hos Kristofer I.

Lövestad i socknen med samma namn skulle enligt traditionen ha anlagts av släkten Blå. Denna släkt synes överhuvudtaget inte ha ägt jord i Skåne. En liknande uppgift om släkten Mormand är också osannolik. Någon medlem av denna släkt synes inte ha varit verksam i Skåne förrän i slutet av 1300-

talet.

Örtofta i socknen med samma namn har som äldste kände ägare Trued Has. Se om honom under Bjärsjölagård.

Ellinge i V. Sallerups socken ägdes på 1200-talet av ärkebiskop Jakob Erlandsson och biskop Erland Erlandson. Deras fader var den s. k. Skånske Erland. Vilken släkt han tillhörde är outrett. Men han var gift med en dotterdotter till Skjalm Hvides sonson Sune Ebbeson.

Gedsholm i Ekeby socken är omnämnd på 1300-talet. Gården anses ha sitt namn efter släkten Ged, som ägde den. En Johannes Ged nämnes 1334.

Knutstorp i Kågeröds socken har till förste kände ägare Peter Nilson Kyrning. Han var son till Åke Thordson Thott, som skrev sig till Löddeköpinge. Fadern till Peter tog namnet Kyrning efter sin mor men han bibehöll Thott-ska vapnet i sitt sigill. Se om släkten Thott närmare under Löddeköpinge.

Krappertorp i Brunnby socken ägdes senast vid sekelskiftet 1200—1300 av medlemmar av släkten Krognos. Förste kände ägare var riddaren Nils Holgerson. Han var en av Erik Menveds borgensmän till Rostocksskulden. Han var även anlitad officiellt som vittne och domare.

Skarhult i socknen med samma namn är känd sedan 1200-talet. Gården tillhörde länge släkten Rosensparre, som tidigare kallade sig Skarhult och möjligen gett gården sitt namn. Den tidigast omnämnde ägaren var Johannes Nilson som nämnes 1355. Han var landsdomare i Skåne.

Vittskövle i socknen med samma namn är känd sedan 1200-talet. Den innehades 1280 av riddaren Peter Egeside och hans svärson Verner Brahe, som var den förste som tog namnet Brahe. Går-

På norra korväggen i V. Sallerups kyrka ser man från början av 1400-talet herremannen till Ellinge Niels Svendsen Sparre avbildad tillsammans med hustrun Pernilla Pedersdatter Thott och mellan dem sonen Klaus.

den stannade hos Brahesläkten i ett par århundraden. Denna släkt anses vara skånsk.

Tomarp i Kvidinge socken är omnämnd på 1200-talet och ägdes 1252 av riksrådet Sven Litle som var av Galen-släkten. Han efterföljdes av sin son Jon Litle, som var gälkare i Skåne.

Hanaholm i Kvidinge socken är föregångare till Hanaskog. Gården är omtalad 1308. Ägare var riddaren Åke Ingvardson. Till vilken släkt han hörde är outrett.

Förslövsholm i Färlövs socken, som tidigare kallades Färälde, ägdes troligen av Tuve Galen.

Araslöv i Färlövs socken ägdes 1330 av väpnaren Trued Jenson Galen.

B. Sätessgårdar i byalag

Eljaröds socken. Här bodde under 1300-talets förra del riddaren Peter Nilsson Galen.

Löddeköpinge. Denna socken bodde och skrev sig riddare Thord Thott till 1283. Även hans son Åke Thordson skrev sig till denna ort.

I Saxtorps socken bodde Hinze Saxtrup, nämnd 1336. Se Dybäck.

Herrgården Trolleholm (föret Eriks-holm) skapades först på 1500-talet av en del sammanlagda byar och hemman. Men byn Kattisnabe, som ingår i Trolleholm var långt innan boningsort för herremän. Ägare är dock inte kända förrän på 1400-talet.

Herrgården Trollenäs, som till en början endast kallades Näs, kom inte till förrän i slutet av 1300-talet. Men socknen var även dessförinnan boningsort för herremän. I början av 1300-talet skrev sig en son till Jakob Nilsson Galen, Nils Jakobson, till Sibbarp, en by inom socknen. Han kallade sig Hak efter sin mor. En av hans söner, Nils

Hak, skrev sig till Gullarp, en grannby. Detta gjorde ytterligare ett par generationer. Det är därför tydligt, att dessa grenar av släkten Galen hade sätessgård eller gårdar här. Gissningsvis kan frågas, om inte detta förhållande kan betraktas som början till Trollenäs.

Färlövs socken inneslöt nog också sätessgård för herremän. 1390 skrev sig riddaren Werneke Conradson till Färlöv. En Werneke är nämnd i ärkebiskops Karls testamente. De nämnda personerna tillhörde den själländska släkten Mormand.

Villands Vånga skrev sig en broder till Anders Nilsson Due, Peter Nilson till.

Resultatet av inventeringen blir, att den redovisar drygt tjugo herrgårdar och sätessgårdar, som ägdes av medlemmar till västdanska släkter, medan motsvarande antal för skånska släkter var ett par och tio. Några herrgårdar och sätessgårdar har inte kunnat redovisas under någon släkt. Inalles berörs cirka fyrtio gårdar av inventeringen. Denna visar sålunda, att drygt hälften innehades av västdanska släktmedlemmar. Mindre än en tredjedel hade skånska släktmedlemmar som ägare. Även om övriga i inventeringen upptagna gårdar skulle ägts av skånska släktmedlemmar når man inte upp till halva antalet.

Slutsatser

Inventeringen spänner över en tidrymd av ett och ett halvt sekel från 1100-talets slut till 1300-talets början. Under denna tid visar sig västdansk efterfrågan av skånsk jord tydligt. Företeelsen är inte förvånande. Under denna periods början genomfördes försvarets omläggning. Ledungssystemet avlöstes och ersattes av edsvurna herremän. Så-

som tidigare påpekats medförde skattelemdringen för herremännen en strävan för dessa att skaffa sig mera jord. Det skedde visserligen i konkurrens med kyrkan, som också sökte att placera sina tillgångar mera värdefast. Fanns inte möjlighet att få köpa jord i hemtrakten, var man inte främmande för tanken att förlägga inköpet till andra håll.

Men efterfrågan avgjorde som alltid inte ensam om köp och försäljning kunde komma till stånd. Det fordrades disponibla tillgångar att köpa för. Att Hvideättlingarna förfogade över sådana är fastslaget. Bindande utredningar ådagalägger denna släkts stora rikedomar. Men även andra släkter hade resurser. När det gällde att förlägga sin efterfrågan till relativt sett avlägsna trakter fordrades en sak till. Man måste ha förbindelse med och överblick av fastighetsmarknaden. Man måste få kännedom om när en lämplig gård var till salu. Man bör då ha i minne att vid början av ovannämnda period var det som kungamakten började anlita Hvideättlingarna för ombudsmannaskap i Skåne. Det var just då ärkebiskop Absalon fick sina släktingar placerade i den positionen. Saxo har vitsordat, att de hade egna gårdar i landskapet — tydligen var på sitt håll. Det skulle mycket förvåna om inte detta gällde t. ex. Näsbyholm, Hyby — kanske Tomarp.

I och med att västdanska herremän övertog skånska gårdar, blev det naturligtvis mindre utrymme för de inhemska herremännen att tillkämpa sig en ledande ställning, något som ytterligare försvårades av bristande relationer till de styrande. De skånska herremännen trängdes undan till andra ledet. Egentligen börjar de förekomma i officiella

sammanhang först sedan kungamakten utsatts för ett klart förfall under 1300-talets första årtionden.

Denna västdanska kolonisationsframstöt mot Skåne sågs givetvis inte med blida ögon av de inhemska herremännen. Ätminstone vid två tillfällen, då allmogen ställde sig upprorisk mot överheten, tog de skånska herremännen parti för allmogen. Första gången tog de sin ställning under nytt övervägande, då överfallen riktade sig även mot de av skåningar ägda gårdarna. Andra gången var sedan de skånska herremännen redan avlagt sin homagium till kungen, då de väl insåg att det skulle bli för svåra konsekvenser för den egna ställningen om eden inte hölls.

Allmogens ställning var än värre. Den hade nog alltid räknat med att i trängda situationer finna ledare i de inhemska herremännens grupp. Men när de senares inflytande uttunnades och västdanskt kom i stället, kände den sig övergiven och ett ständigt missnöje kom i dagen. Vid olika tillfällen tog detta sig som antytts formen av direkta upprorsrörelser. Detta fick givetvis också negativa följder för de styrande. Det blev svårare att leda folkmeningen i önskad riktning. Något som helt säkert varit önskvärt för de styrande. Ty det förelåg ju, såsom antytts, stora motsättningar i inställningen till olika ting de olika landsdelarna emellan. Främst gällde detta kyrkliga förhållanden. Att ålägga prästerna att leva i celibat stötte på starkt motstånd från skånsk sida. Det satt också länge åt att få den skånska allmogen att betala tionde till biskopen. Att förmå det skånska ledungsväsendet att övergå till individuella prestationer i stället för kollektiva lyckades kungamakten inte med. Dessa förhållanden

plägar man i dansk historieskrivning beteckna som en skånsk provinsialism. Men det går nog inte att förneka att dessa motsättningar i mycket bottnade i misstroende från allmogens sida i fråga om kungamaktens företrädare, som nog betraktades som främlingar.

Den här framlagda utredningen om framför allt de själländska intressena att förvärva skånska jordbruksegendomar bildar nog en del av bakgrunden till de framträdande motsättningarna mellan de styrande i Danmark och den skånska befolkningen. Det förefaller som om den ledande kretsen av västdanska herremän använde sina möjligheter att tränga in på den skånska herrgårdsmarknaden ganska effektivt. Man kan kanske säga att det ägde rum en viss kolonialism från det hållet mot Skåne. Att som motvikt häremot uppstod en viss provinsialism hos detta landskaps befolkning är kanske då inte mer än naturligt.

Noter

¹ Danchof användes här om sammankomster med kungen även innan benämningen blivit officiell.

² Danmarks historia I sid. 315.

³ a, a. Sid. 317.

Källanmärkningar

Uppsatsens rent historiska partier bygger i huvudsak på Erik Arups Danmarks Historie I och II, Sture Bolins Ledung och frälse. Studier och orientering över danska samfundsförhållanden under äldre medeltid, samt Aksel E. Christensens Kongemagt og Aristokrati. Epoker i middelalderlig dansk statsopfattelse indtil unionstiden, med kritiska synpunkter på i dessa verk ådagalagda tendenser och programuttalanden. Släktutredningar och annat genealogiskt material har hämtats ur Danmarks Adels Aarbog och här till knutna traditioner ur Sverige, geografisk topografisk statistisk beskrivning utgiven av Karl Ahlenius och Arvid Kempe, första delen.

Åtskilliga bidrag har författarens uppsatser i Namn och Bygd lämnat — Oxie by och Oxie härad. Problemet Skabersjö och Studier kring ortnamnet Oxie — samt boken Södersläotts historia.

Nedlagda byar och gårdar i Skåne II.

Av Ingemar Ingers

Fil. dr. Ingemar Ingers påbörjade i föregående nummer av Ale en redogörelse av "försvunna" gårdar och byar i Skåne. Här följer den andra delen.

Munkarp, Odarslöv sn (tidigare Igelösa sn), Torna hd. Dahl s. 32. *Munckerop* 1492 LÄU V: 188, 1 G., kaldet *Munckerudt* (!) i Ielösse S., Thorne H. Kr. Sk. I:27, *Munckerup* 1651 Decjb. *Munckeruph* 1662 Jb (1 helt frälsehemman), it torp, *Munkarp* benembdt 1682 Weibull i Hist. Tidskr. för Skåneland V:44. Alla belägg tyder på att Munkarp varit en ensamgård, utgörande 1 mantal. På Buhrmanns Skånekarta 1684 är fortfarande Munkarp utsatt med gårds-tecken. Dahl uppger, att Munkarp ännu i tiondesättningen 1690 omnämnes som en gård, men var enligt 1712 års karta över Svenstorp avhyst och underlagt detta säteri. — Gården var belägen intill Löddeå rakt norr om Svenstorp. Namnet Munkarp fortlevde som namn på ett enstaka hus eller torp (*Munkarps-huset* i Husf. 1. 1825—45), och det är fortfarande utsatt å EK 1917. Huset revs omkr. 1920, och förf. har sett lämningar därav. Ännu hos Ljung-

gren, Skånska Herregårdar, art. Svens-torp (slutet av 1850-talet) upptages under Svenstorps ägovidd Munkarp 1 mantal men har då icke varit någon särskild brukningsdel. En folktradition som förf. påträffat på orten, som påstår att Munkarp varit den ursprungliga platsen för Svenstorps slott, torde få bedömas som en förklaringssägen. Man har på platsen för Munkarp funnit tegel av medeltida typ. Namnet Munkarp är bevarat i *Munkarpevången*, som är marknamn på Svenstorps gård.

Norra Knästorp, Knästorps sn, Bara hd (tidigare Torna hd, men omkr. 1890 överfört till Bara hd, där huvuddelen av Knästorps sn är belägen). Behandlas av Dahl s. 33. Dahl hänvisar till ett belägg från 1408 i SD, NS 2:49. Där omtalas "unam curiam in Nörre Knæstorp et quatuor colonias ibidem". Av Dahl översattes colonias med "fästor". Nämn-da egendom kom 1408 genom byte i domkapitlets ägo. Nästa belägg, som

finns i Lb I: 472 är *Nörre Knæstrups marck* och synes beteckna mark, som ligger i ödesmål. Prästrel. 1624 har under Knästorp notisen: "Der ligger och 2 öde Iord der thill" (s. 20). Därmed avses Hunnerup (se ovan) och Norra Knästorp. Dahl uppgiver, att Norra Knästorp 1639 omtalas såsom öde och då arrenderades av Stora Råby byamän. Decjb 1651 har under rubr. Ödegrunde: *1 kaldis Nöre Knestrup Jord*. I Sognepræsternes Designationer 1657 finns notisen: Her til Sognen ligger 2 öde Grunder. 1. *Norre Knesturps Jord Capittels*. — — — Då Lunds universitet blev stiftat, övergick Norra Knästorpsmarken från domkapitlets till Akademiens ägo och har sedan dess varit akademijord. En längre tid fördes Norra Knästorp i jordeboken under Stora Råby sn men i ecklesiastikt hänseende under Knästorp. Gillberg har 1765 under Stora Råby följande notis: "Uti denne Sogn ligger en marck, Norra Knästorp kallad, under Kongl. Akademiens disposition, hwar på förr har stått en By, som 1408 är förbytt emot något gods i Flackarp och Wärpinge." (Tydligtvis rör det sig om samma källa, som ovan angives). Uppgiften synes innebära, att Norra Knästorp fortfarande 1765 låg öde. Men kort därefter synes ny bebyggelse och bosättning ha ägt rum. I husf. längden 1791 är tre åboar skrivna i Norra Knästorp. 1811 förekommer beteckningen *Norra Knästorps gård*, vilket anger att här då bara fanns en brukningsdel liksom fortfarande är förhållandet. Men ännu i Jb 1825 användes uttrycket *Norra Knästorps mark* (liksom 1754 och 1784), något som är en reminiscens av ett äldre tillstånd. Den nuvarande gården är belägen nära Höjeå mittför Knästorps kyrkby. Det är inte omöjligt

att den i senmedeltiden ödelagda byn har haft samma läge.

Oslöv, Gråmanstorps sn, N. Åsbo hd. Denna på 1600-talet nedlagda by är belagd såsom *Oxlöf* 1508 i LÄU VI:252 (avskr.) och förekommer ännu i Prästrel. 1624 i formen *Ouslöff* vid uppräknings av byar i Gråmanstorps sn. Den saknas i Decjb. 1651. I Norra Åsbo härads Dombok finns under 16/2 1709 en så lydande notis: "En by benemd *Åslöf* bestående af 7½ hemman, som för några och sextio år sedan vti H:r Landzdomarens Sal: Laxman Gyllenstiernas tijd skola wara lagd under sielfwa Bjärsgårds herregård." Nedläggningen av denna by skulle alltså ha skett på 1640-talet. Notisen är benäget meddelad av folkskollärare Algot Hannrup, Klippan. Också Ljunggren har i Skånska herregårdar, art. Bjersgård, slutet, en tradition om denna försvunna by, här tecknad *Ösle*, som ingår i Bjersgårds ägor. Härmed kan jämföras Hannrups framställning i Klippanboken s. 118. Han vill förlägga den gamla byplatsen till en punkt c:a 1000 m. rakt väster om Bjersgårds ladugård eller omkr. 900 m. nordost om Gråmanstorps kyrka. Denna lokalisering bestyrkes av förekomsten av större stenar, som kan ha varit grundstenar, på ett i övrigt stenfritt område.

Pårup, Halmstads sn, Luggude hd. Det enda äldre belägget för denna förmodade bebyggelse finnes i Lb 1569, som under Halmsta Sogn I: 541 under Bona Ecclesiæ upptager *En eng i Parupis marck*. Användningen av ordet *mark* efter ett bynamn tyder som ofta annars på nedlagd bebyggelse. Ännu vid undersökning av ortnamnen i Halmstads sn 1955 var namnet känt av personalen på Duveke gård. En skogsmark (bok-

skog) under Duveke benämndes *Paurope mark*.

Revlinge, Konga sn, Onsjö hd. I denna socken finns en större torvmosse, *Revlinge mosse*, belägen i Konga och Bjärnarps byar. Det äldsta belägget finns i en gränsbestämning dat. Nyborg 8/4 1494 i LÄU V:221, som nämner *Refflinge steen* och *Refflinge mose*. RK 1812 har *Reflinge* — *Måse* och G.st. karta 1865 *Reflinge mosse*. Namnets uttal i folkmålet är *Rävlinge måse*. Det är fil. kand. Stig Isaksson, som f. n. bearbetar bebyggelsenamnen i Onsjö härad, som fäst förf:s uppmärksamhet på detta naturnamn, som kan innehålla namnet på en försvunnen by. Det är ett vanligt förhållande att namnet på mossar består av ett bynamn + ordet *mosse*, t. ex. *Ågarpe mosse* i Burlöv och *Nibbele måse* i N. Nöbbelöv.

Rynge, Sjörups sn, Ljunits hd. Enligt Gillberg bestod Rynge by 1765 av tre hemman, som lydde under Marsvinsholm. De blev 1768 sammanlagda till en mindre herregård, som blev friköpt därifrån. Under Rynge brukas sedan slutet av 1700-talet hemmanet $\frac{1}{2}$ mtl Hörred el. Hörred i den angränsande Katslösa sn, men namnet Hörred fortlever ännu som namn på ett åkerområde norr om Rynge gård. Om tillkomsten av denna gård se M. Höjer i Sverige II (Sthm 1881) s. 237.

Simremarken, Skytts och Vemmenhögs hder. *Simre* eller *Simremarken* är en strandmark av omkr. 6 km. längd, som sträcker sig genom Dalköpinge, Gislöv, Simlinge, S. Åby och L. Isie socknar. De äldsta beläggen finnes i Lb 1569: *paa Sömmere* I:315, *Sömmere mett ager* och *Engh* I:375 m. fl. I lantmäteriakter belagt är t. ex. *Simmeredsmarken* Dalköpinge 1808 och *Simbre-*

marken Gislöv 1812. De genuina uttalsformerna är *Simre* el. *Simremarken* (ang. utvecklingen från *ö* till *i* jfr i sydvästsånska mål sådana former som *drimm*, *simm* och *timm* för dröm, söm och töm). Även förekommer sammansättningar med föregående bynamn i genitiv: *Jeslöv Simre* (Gislöv sn) och *Tårpe Simre* (i V. Torp, L. Isie sn). — Dahl upptager s. 34 utan närmare kommentarer Simremarken (under den på 1800-talet använda skrivningen *Cimbremarken*) som en förmodad ödelagd by. Det finns åtskilliga argument, som motsäger antagandet att här skulle föreligga en nedlagd by. Området upptager som ovan nämnt en sträcka av 6 km. längd men knappt 1 km. bredd utmed Östersjökusten. En sådan form hos en bymark torde vara mycket ovanlig, och gamla byar låg aldrig i omedelbar närhet av havskusten. Namnet bör hänföras till marknamn och icke bebyggelsenamn. Dess etymologi är behandlad av prof. J. Kousgård Sörensen i SOÅ 1967 s. 3. Han räknar icke med en nedlagd by, och han bedömer namnet såsom lågtyskt lån, som också har paralleller på danska öarna. På ovan angivna grunder bör Simremarken utgå ur förteckningen över försvunna byar, även om lokaliteten ansetts värd behandla i detta sammanhang.

Skevarp, Bösarps sn, senare Anderslöv sn, Skytts hd. Detta namn är bibehållet i (återgivet med folkmålets uttal) *Skevorpegåren*, en gård i St. Markie by och *Skevorpevången*, som är en vång på St. Markie gård. Denna ödelagda by är — under namnformen *Skivarp* — i korthet omnämnd av Dahl s. 34 med uppgiften att den omtalas såsom bebyggd 1303 och 1409. Ifrågavarande belägg lyder: *unamn curiam in Skipa-*

thorp — — — in *Sköshæræth* 1303 DD 2 R 5, s. 243 och *dictas curias in Bösarp et Skibarp* 1409 SD Ns 2, s. 108. Här användes såsom mormaliserad form *Skevarp*, till åtskillnad från *Skivarp* i Vemmenhøgs hd och med stöd i folkmålets uttal. Lb 1569 har under Bösarps socken *Skibrupp ryggen* i "Norre wongh" I:372, tydligtvis ett åkerområde, som gränsade till *Skevarp*. Byns mark har varit belägen mellan Fru Alstad i väster och St. Markie gård och by i öster. — Olof Christoffersson har i Skytts härad, 2 uppl. (1936) s. 504 en notis om *Skevarp*, som före enskiftet var en byallmänning, uppdelad på byarna St. Markie, Fru Alstad, Domme, N. Åbys m. fl. utsockne frälsejordar. Vid enskiftet, som verkställdes 1799, 1802 och 1817, tillhörde dessa jordar St. Markie gård. Därvid bestämdes, att Stora Markie by, som tidigare varit belägen söder om St. Markie gård, skulle utflyttas på frälseäteriets gemensamma jordar, som i äldre tider kallades *Skevarp*. I enskifteshandlingarna för Anderslöv sn, akt 55 kallas området *Schefvarp* och uppgives ha varit "ängevång tills år 1799."

Skogholm, Fosie sn, Oxie hd. Skogholm är i nutiden namn på de två domkyrkoheggen Fosie nr 8 och nr 19, som vid enskiftet omkr. 1804 blev utflyttade till en mark i Östre vång i Fosie med namnet Skogholm. Äldre belägg för detta marknamn är *Skauffholms ager* 1569 Lb I:433 och *Skauffholm* I:434 samt *Skogholm Åker* 1761 och *Skogsholms ängarne* 1805 i lantmäteriakter. Detta marknamn skall i sin ordning ha varit namnet på en försvunnen herregård. Den omtalas 1765 hos Gillberg s. 8: "På denne byens ägor i öster wid Stora Landswägen synas

Grafwar och wallar, som omgifvit en Herregård, hwilken hetat Skogholmen, men hwarföre eller när den blifwit ödelagd, det har tiden redan utplånadt." — Varifrån denna uppgift kommit är tills vidare obekant, men den återkommer i senare topografiska arbeten, bl. a. i Hallmer, Oxie och Skytts härads kalender 1891 s. 45, där det säges att Skogholm ännu 1410 nämnes såsom befintligt, utan att källan anges. Denna gamla borgplats (i ortens folktradition benämnd "fästning") vore värd vidare efterforskningar, så mycket mera som den gamla Fosie socken i nutiden är utsatt för en exploatering som aldrig tillförne. Jfr Ingers, Ortnamn i Malmö IV, Malmö fornminnesförs årsskrift 1959 s. 67.

Skumparp, Bunkeflo sn, Oxie hd. Skumparp är i nutiden en mindre by i den södra delen av Bunkeflo sn invid gränsen emot V. Klagstorp. Den är nämnd av Dahl s. 34. De äldsta belägen finnes i Lb 1569 i samband med marknamn på ett kyrkoheggen i V. Klagstorp: *Bag Skomperupp* I: 426 och 428 och *Tüll Skomperupp diige* 426 (*diige* = gränsvall el. stengårdsgård). Jrp 1671 har följande notis: "*Skumperup grundh* är en Ödegrund, Frälsse och Uthsochn till Klogerup till Otto Lindenow. Har intet waret huuss på i manss minne." Beläggen i Jb från svensk tid är följande: *Skumperop grund* 1712, *Skumparpe grund* 1754, 1784 och 1825. Beteckningen "grund" angiver obebyggd mark, men kort efter 1800 har ny bebyggelse och bosättning ägt rum; Bunkeflo kommunionlängd 1814—15 upptager *Skompparp* i befolkningslängden. Bebyggelsen består av små brukningsdelar, där jorden ända till 1938 var tegskiftad med tre lotter, benämnda en

rygg, en långgång och en stumpe tillhörande varje brukningsdel. Ang. Skumparp, se vidare Gustafsson, Tygelsjö och V. Klagstorp på 1850-talet, utg. av F. Thylén, s. 15, och Helge Andersson i Malmö fornminnesförs årsskrift 1971, s. 52.

Skyttsie hage (*Skytts hage*) å Skanörs ljun, Skytts hd. Se Olof Christoffersson, Skytts härad, 2 uppl. s. 706.

Snogerup (eller *Snuggerup*), Osby sn, Ö. Göinge hd. Så var namnet på en försvunnen herregård, som varit belägen vid gränsen mellan Hasslaröd och Gullarp i Osby sn. Hos Gillberg 1767, s. 146 not b uppgives: "Härstädes synes Rudera efter en Herregård, som varit här belägen. Platsen, hvar han stådt, kallas *Snuggerup*, och ligger emellan Hasslaröd och Gallarp belägen." (Gallarp är tryckfel för Gullarp). I ortnamnsuppteckningar från Osby sn av Sigvard Bengtsson 1930 är registrerad en höjd å Hasslaröd nr 1 med det dialektala namnet *Snóggop* med tillägget: "Enligt sägnen har här legat ett slott. Stora mängder av sten finnes på platsen." Namnet *Snogerup* (*Snóggop*) är också belagt av Gösta Sjöstedt 1944 och angives vara namn på en plats i Osby sn mellan Hasslaröd och Gullarp. Platsen benämnes även *Snogerupsbackarna* (*Snoggopabakkana*). *Snogerup* är utförligare behandlat av C. G. Liljenberg i uppsatsen *Hasleager — Snogerup i Osby hembygdsförs årsbok 1970*, s. 59. Liljenberg uppgiver s. 61, att enl. prosten Lorichs sockenbeskrivning 1761 blev *Snogerup* 1571 tillköpt Hasslaröd Mellangård, och därmed upphörde dess tillvaro som självständig egendom. — Med *Snogerup* i Osby bör icke förväxlas *Snogerup* i N. Mellby sn, V. Göinge hd, som är ett äldre namn på Fredriksbergs

herregård (*Snogerup* 1633 Kr. Sk. 1:469, *Snogurp* 1684 Buhrmann, *Snogerups Säteri* 1767 Gillberg; namnet *Fredriksberg* är först belagt i Jb 1783).

Snärtinge, Skarhults sn, Frosta hd. Vid sidan om ovannämnda Lejestad synes ha funnits en äldre bebyggelse med namnet *Snärtinge*. Detta namn är icke så väl belagt som Lejestad. Det enda äldre belägget är från 1503 och är återgivet i den korrumperade formen *Svertinge*, som tydligtvis är felläsning el. felskrivning för *Snärtinge*. I LÄU VI: 103 finns en regest av ett "Dombreef och förlikningzskrift — — — angående ägendombz skildnadt mällom Leijostada marck och *Svertinge* — — —." Längre fram finns uttrycket *all Swertinge marck*; förbindelsen med *mark* angiver som vanligt en f. d. bebyggelse, som ligger öde. En ännu kortare regest av samma brev återfinnes i DBM II:5, 9837 under år 1503. — Liksom beträffande Lejestad har namnet fortlevat som marknamn. Lm-akt 5 från Skarhult 1845 nämner *Snärtingsvägen* i Utmarken ävensom *Snärtingshusen* i Utmarken. Vid enskifte i Skarhult på 1840-talet har två arrendegårdar uppkommit, som har antagit namnet: Västra *Snärtinge*, motsvarande Skarhult nr 1, 2 och 3, samt Östra *Snärtinge*, som består av delar av Skarhult nr 2, 3, 4 och 5. Namnet *Snärtinge* tillhör levande språkbruk och uttalas egendomligt nog tvåstavigt såsom *Snärting* — en utveckling, som annars icke har motsvarighet närmare än i Jylland.

Stora Markie, Anderslöv sn, Skytts hd. På RK 1812 och Hällströms Skånekarta från samma tid är *Stora Markie* by utsatt med ett flertal gårdstecken omedelbart söder om *Stora Markie* huvudgård. Om den forna byplatsens

övergivande och gårdarnas utflyttning se vidare ovan under *Skevarp*.

Stora Tvären, Bjäresjö sn, Herrestads hd. Liksom Lilla Tvären (se ovan) har denna by blivit i hög grad omstrukturerad och har helt mist sin karaktär av by i egentlig mening. Namnet är belagt såsom *Maglathwærn* 1414 SD NS 2, s. 855 och såsom *Store Tuern* 1569 LB I:245. Stora Tvären lydde under Bjärsjöholms gård. Ännu på Rk 1812 och Hällströms Skånekarta s. å. ligger 7 gårdar samlade på den gamla byplatsen, som var belägen ssv om Bjärsjöholm och i höjd med Källesjö. Under 1800-talet har stora förändringar i brukningsförhållanden inträtt. I Skånes Kalender 1878 II s. 625 redovisas, att n:r 1, 7 och 8 brukades under Bjärsjöholm och nr 2—6 under Källesjö i Hedeskoga, och blott ett hemman, som var 3/8 mtl av nr 2, hade en särskild brukare. Denna fördelning råder fortfarande. — I samma socken, Bjäresjö, låg en annan gammal by, som av förbiseende icke förut blivit omtalad, nämligen *Gundralöv*. Intill sätesgården Gundralöv (namnet 1802 ändrat till Ruuthsbo) låg ännu vid 1800-talets början en bondby med ett flertal gårdar, som numera är helt försvunnen. Dess jord brukas under Ruuthsbo med undantag för ett par utflyttade gårdar med nyare namn.

Svarte Hjärup, Flackarps sn, sedermera Uppåkra sn, Bara hd. Denna ödelagda habitation är behandlad av Dahl s. 31, som har ett utdrag ur Jrp 1671, då marken var akademijord och brukades huvudsakligen av Uppåkrabönder. Dahl citerar ett brev av år 1415 i SD nr 2051: "omnia et singula bona mea in *Swarthöthorp*, in parochia Flackarp situata, pronunc desolata" (desolata = övergivna, ödelagda). Därav framgår

att bebyggelse funnits under medeltiden. — Ett något äldre belägg från 1405 finns i Rep. 4688: "några engiar eller gierde kallade *Swarta Hiederop*" (avskr.). Den ursprungliga bebyggelsen och namnet är sekundära i förhållande till den angränsande större byn Hjärup (*Hyathorp* 1145). Andra belägg från senmedeltiden är *Sortte Hiederop eenge* 1497 LÄU V:323 och *Swort Hieroppe marck* ib. 354. I jb från svensk tid finns beläggen *Swarte Jerup Marck* 1712 och *Svarte Hjerupsmarken* 1825. Vid sistnämnda tidpunkt förefanns redan ny bebyggelse, enär Uppåkra Kb 1810 upptager personer skrivna i *Swarte Hjerup*. Fortfarande är Svarte Hjärup akademijord, som är utarrenderad i 4 brukningsdelar. Skrivningen *Hjärup* föredrages här framför "Hjerup", då den har stöd i folkmålets uttal och i åtskilliga äldre skrivningar, jfr ett belägg ovan från 1497 med dial-formen *Svårt-färp*. Angående enskifte i Svarte Hjärup 1807 se Dahl s. 181.

Svenstorps herregård under Trelleborg, Skytts hd. För kännedom om detta försvunna medeltida herresäte hänvisas till framställningen hos Lindal, Trelleborgs medeltid s. 139—144 och där citerad litteratur och arkivalier, bl. a. Nils Gustaf Bruzelius Antikvariska beskrivning över Skytts härad även som redogörelse för grävningar, utförda av Lunds Univ. Hist. museum 1947—48 och 1950 genom dåv. amanuensen, numera professor Erik Cinthio. — Det äldsta belägget för namnet är *Suens-truppe iordtt* i Lb 1569 I:383, som tyder på att platsen då var obebyggd. Namnet har existerat såsom marknamn. I lantmäteriakter är belagt *Swänstorps Ryggarne* 1770 och *Svenstorpsstycket* 1844. Läget är i Trelleborgs Västre vång

vid vägen emot Tommarp. Det är inte omöjligt att Svenstorp såsom gränsande till Tommarps sn fordom har ingått i denna socken. Det bör tilläggas, att redan på Rk 1812 är upptaget *Svenstorks ruiner* tillika med en gårdsfyrkant.

Säte, Lyby sn, Frosta hd. Det äldsta belägget för denna habitation finnes i Decjb. 1651, som upptager *Sæde* såsom en "fierdings feste". På Buhrmanns karta 1684 är *Sæde* utsatt med tecken för by el. gård s. o. om Lyby kyrkby, mellan Lyby och Hee i Hörby sn och närmare det sistnämnda. Jb från svensk tid har *Sæde* 1661 och *Sätte* 1690. Såsom marknamn är namnet tidigare belagt. Lb 1569 har under Lyby prästgårds ägor, med beteckningen "Ager i Østre wongh" *Sede kullen* och *Sede-bierg* I:171. Här torde det gälla marker, som gränsar till *Säte* eller *Sæde*. Med dessa belägg kan jämföras följande ur lantmäteriakter: *Sätebergsängen* i Ö. vång 1815, och *Säte Lycke åker* 1779 m. fl. Byn eller gården *Säte* har, ovisst när, uppgått i Lyby by. Men efter enskiftet omkr. 1815 har på dess plats uppstått en sekundär bebyggelse med namnet *Raby* el. *Lyby Raby*. En hemmansdel i *Raby* har i ortens folkmål benämningen *Sädaställed* el. *Sädahused*, som är en sista reminiscens av byn eller gården *Säte*. Namnet är ordet *säte* (sk. *sæde*) i bet. "fast boplats", jfr bynamnen *Lillasäte* och *Maglasäte* i Höör samt i skånskt folkmål *seda*, i Sydskåne *sidda* anv. i bet. "vara bosatt, ha sin hemvist".

Tirup, Tottarps sn, Bara hd. Nämnad av Dahl s. 31, som citerar notisen från 1550 om *Tygeruppe Mark*. — *Tirup* hör till de byar, som efter att ha legat i ödesmål på nytt blev bebyggda på 1700-talet. Danske Kancelliregistranter

har under 11/9 1550 en regist av ett kungl. brev, där till fem kringboende bönder bortstädjes "en Kronens Jord, som kaldes Tygeruppe Mark" för 24 t:r havre och 3 mark årligen. Nämnda bönder var alla bosatta i Tottarps sn (två i Djurslöv, en i Kabbarp och två i Tottarp). I nämnda brev omtalas, att de tillförne hade fästat denna jord av länsmannen på Malmöhus Jesper Fris. I Prästrel. 1624 s. 21 finnes efter uppräkningen av de tre byarna i Tottarps sn denna uppgift: "Ligger och en öde Iord her thill." Det är *Tirup* som därmed avses. Den nämnes såsom *Thyerrup Jord* i Länsräkenskaper för Malmöhus län 1633. Decjb. 1651 har under rubr. *Ödegrunde: 1 kaldis Thierup Jord*. Sogneprästerne Designationer 1657 har notisen "*Tyerup* en öde Grund, ligger her til Kongens." I Jrp. 1671 omtalas *Tirup* således: "*Tyerup*. Cronones Ödegrundh, bruukas af Lille Opagra män. Åhr deelt i tvenne Parther, Store Tyerup och Lille Tyerup." En notis i Bara härads Dombok 18/11 1675 "*Pauell Skreder udi Tierup*" angiver en ny bosättning men kanske av tillfällig art. Nästa bosättning omkr. 1700 blev heller icke varaktig. Det var då kyrkoinspektoren Walter Nordanwehr (se Sjöström, Skånska nationen I under 1691) här anlade en gård, benämnd *Tijerup gård*, beskriven i lantmäteriakt 1 1715 under Tottarp. Efter Nordanwehrs frånfälle 1716 har denna gård blivit nedlagd, jfr nedan. Folktraditionen har bevarat en sägen om den ursprungliga bebyggelsen i *Tirup*, som omtalar att här funnits en herregård, som skulle sjunkit ner i jorden. I Rönbeckska samlingarna Tom. 13 finns en relation från Knästorps och Tottarps pastorat, ingiven 1730 av kyrkoherden Nils Frostman.

Den av folktraditionen angivna platsen för den försvunna gården i Tirup (nederst på bilden; i bakgrunden den nuvarande byplatsen). Foto Jan Larsson 1972.

Därav skall citeras: "På Tirups Marck i Totterups Sn har fordom stått en gård, som förmenas vara nedsuncken, hwilken sedan af Inspector Nordanwehr är på en annan plats worden upbygd, men sen under Past. Siövals disposition ruinerad. Marcken brukas af Diurslöfs Byemän." — — — Samma sägen om gården som sjunkit har ännu varit gångbar i detta århundrade, och en uppteckning därav från 1920-talet finns i Skånes hembygdsförb:s årsbok 1939 s. 126. Traditionen uppgiver platsen för den sjunkna gården till en sidländ mark omkr. 300 m. ö. om den nuvarande byplatsen. — Längre fram på 1700-talet blev Tirup på nytt bebyggt, och här uppstod ett bysamhälle med 5 tätt liggande gårdar och jorden tegskiftad. Efter enskiftet 1816 blev 3 gårdar kvar på byplatsen. — Skrivningen *Tyrup*, som bättre överensstämmer med *Tygerup* och folkmålets uttal, som är *Tyrop*, är mera korrekt än den senare skrivningen *Tirup*.

Tollstorp, nu inom Tosterups sn, Ingelstads hd. i *Tollstorp* 1374 Æ. D. A. IV s. 22, avskr. 1551; i *Ingelstherred i Twllstrup Sogn og By* 1528 Fr. D. Reg. 183; i *Gaard i Gierup i Tulstrup Sogn i Engeels Herred* 1558 Kanc. Brevb. 177; *Gerarp alias Toestorp (Tollstorp?)* annexa tiill Glemminge 1569 Lb II:308. Till Tollstorps sn har hört Gärarps by, som ännu existerar men uppdelad på Tosterups och Bollerups socknar, jfr en notis i Lb som uppgiver att 6 gårdar 1555 blev lagda till Bollerup. Av ovanstående finner man, att en numera försvunnen socken dels har varit benämnd Tollstorp, vari ingick Gärarps by, dels Gärarp. Ljunggren har i Skånska herregårdar art. Tosterup också en notis om den ödelagda byn Tollstorp. Av kyrkan

finns ännu en lämning i form av en kulle, benämnd Kyrkobacken, som torde dölja ruiner. Det är möjligt att denna kyrka blivit övergiven, sedan Tosterups kyrka 1598 blev utvidgad.

Tosterup, Tosterups sn, Ingelstads hd. Invid Tosterups gård har legat en by med 10 gårdar, som gått upp i Tosterups huvudgård. "Med Gärnsås införlivades under 1600-talets förra del hela Gärnsås lilla socken — — — och med Tosterup alla gårdarna i byn med samma namn, 3 under 1500-talets slut och 7 vid 1600-talets mitt" (Weibull, Skånska jordbrukets historia s. 78). Förhållandet är sedermera uppmärksammat av Gert Jeppsson i uppsatsen Huvudgård och sockengräns i Skåne, Ale nr 1 1967, s. 21: "Det ansenliga tillskottet av hoveribönder (näml. från Gärarps by) möjliggjorde en ödeläggning av alla tio gårdarna i Tosterups by med åtföljande utökning av huvudgården, så att den kom att tillhöra landskapets största."

Tubbarp, Kellstorps sn, Vemmenhögs hd. Nämnd av Dahl s. 34. — Tubbarp har i senare tid varit namnet på en väderkvarn med tillhörande tomt. Ännu tidigare har här varit en vattenkvarn vid Jordbergaån. Det äldsta belägget, där namnet förekommer, är 1569 i Lb I:297, som har *Tubberups engenn*. I Jb från svensk tid är Tubbarp 1661 infört såsom *Tobberup Watn Mölle*. Ännu i Jb 1825 finns *Tobbarp* men betecknas där som väderkvarn. Att Tubbarp i äldre tid har omfattat ett större territorium än den senare mölletomten framgår av flera omständigheter. Det förefaller som om Tubbarp har uppgått i Stora och Lilla Jordberga byar. Å Slättåkra gård i Stora Jordberga finns ett jordområde med namnet *Tubbarp*, och i Stora

Jordberga finns tre torp benämnda *Lilla Tubbarp*. Lantmäteriakter från Stora Jordberga 1825 har *Stora Tubbarpsvången* och *Lilla Tubbarpskärret*, och en akt från Lilla Jordberga 1818 har *Tubbarpsjorden*.

Tågarp, Igelösa sn, Torna hd. Behandlat av Dahl s. 33: "Två gårdar i Tågarp vid Getingebro nämnas flera gånger omkr. 1500, och en gård där omtalas 1550. I decimantjordeboken (1651) nämnes däremot intet om denna ort. Över Tågarp finns ingen karta, men på en karta över Igelösa fälad 1755 talas om ödegrunderna Tågerup." — I DBM II:5 omtalas 1499 och 1505 två åboar i *Togerop ved Gedinge bro*. 1614 förekommer *Toggerop* i S:t Peters klosters räkenskaper. I Jb från svensk tid är *Tågerup* eller *Tågarp* upptaget fr. o. m. 1712 men utan uppgift om beskaffenheten. Ny bebyggelse har skett kort efter 1800. Husf. längden för Igelösa 1805—07 har *Tågarps gård*. Rk 1812 har två gårdstecken med namnen *W. Tågarp* och *Ö. Tågarp*. Dessa var arrendegårdar under Viderup. De har sedermera blivit sammanslagna till en brukningsdel. Som en reminiscens från den tiden Tågarp låg i ödesmål finns ännu i kartebeskrivningen till EK för Igelösa sn 1913 beteckningen "Tågerup, två grunder."

Understorp, V. Vemmerlöv sn och Gylle sn, Skytts hd. Nämd av Dahl s. 32 men utan kommentarer. — Det äldsta belägget finns i Jb 1671, där *Unnestrupmarck* med åsatt 5/8 mtl definieras som "en öde Mark som ingen Åbo föda kan." I senare Jb upptages Understorp under dessa former och med beteckningen "en utjord": *Unnerstorp* 1712, *Unnestorp* 1754 och 1784, *Unestorp* 1825 och 1881. Understorp är upptaget

i Jb samtidigt under såväl Gylle som V. Vemmerlöv socknar, då marken varit fördelad på båda socknarna. Som marknamn finns under V. Vemmerlöv *Unnestorpsskiftet* i Ö. Vång i en lantmäteriakt 1814. I N. Lovéns *De Territorio Skyttiano* i svensk övers. 1960 upptages 1778 *Unnestorpsmarken* i V. Vång i Gylle. Dialektala former, belagda på 1900-talet är *Ongerstårp* och *Ongers-tårpsmarken*. I Ljunggrens *Skånska herregårdar* art. Trolleholm (c:a 1860) upptages Understorp som en utjord tillhörande Trolleholms gods. Men vid denna tid var marken bebyggd på nytt. De sammanslagna hemmanen V. Vemmerlöv Nr 32 & 33 blev vid enskiftet förlagda härstädes, och gården övertog namnet Understorp. — Olof Christoffersson har i Skytts härad 2. uppl. s. 629 under Gylle sn en kort notis om Understorpsmarken: "Man lär å marken ha funnit rester av ett slott." Delar av Understorpsmarken ingår i några hemman i Gylle by med läge sydväst om kyrkan, å EK och kartebeskrivningen därtill betecknade med figurnumren 21, 22 och 34 och med benämningen utjordar.

Verjesby, Hjärnarps sn, Bjäre hd. Verjesby är bokstavligen en by, som har sönderfallit i sina beståndsdelar. Namnet är belagt såsom *Weryæ* 1524 Krabbes Jb, *Wergethorp* 1624 Prästrel. och *Wergisbye* 1651 Decjb. m. fl. I den första Jb från svensk tid 1662 upptages *Werie*. Efter vanligheten i Bjäre härad hade varje enskild gård i en by sitt eget namn. Gårdarna i Verjesby var Backagården, Bjäragården, Brödagården, Kyrkogården, Skorstensgården och Turagården. Men i Jb efter 1662 upptages dessa gårdar som enheter var för sig, och bynamnet Verjesby har utgått.

Dock användes det en tid framåt i kyrkoböckerna, och ännu på G.st. karta 1861 är *Verjesby* utsatt, men inte på den gamla byplatsen men på slättlandet i Hjärnarps socken mellan Huntly och Nygård. Såväl på Rk 1812, som har *Wergesby* och på Hällströms Skånekarta 1812, som har *Werjesby*, är byplatsen med sina gårdstecken utsatt ett stycke söder om Hjärnarps kyrkby. Uppgifterna angående äldre belägg samt byanamnets ersättande med gårdnamnen är hämtade ur Skånes Ortnamn, del 3, Bjäre härad och Ängelholms stad av Bengt Pamp, s. 121. Vid laga skifte 1837 blev gårdarna utflyttade till slätten s. v. om Hjärnarps kyrka, och några av dem är uppdelade i mindre enheter. Några gårdar blev förlagda till en utmark n. o. om Hjärnarps kyrka, benämnd *Varjesby gada*.

Vigenstorp, Dalby sn, Torna hd. Den enda uppgift härom, som f. n. är tillgänglig, finnes hos Dahl s. 33: "På kartan över Dalby 1719 finnes en tydlig kontur av en mark, som tidigare varit bebyggd. Av kartan framgår, att gårdens namn varit *Wigenstorp*, och ett område är uttryckligen betecknat som Gårdsta-Backen."

Vinnerup, Lomma sn, senare Fjellie sn, Torna hd. Behandlad av Dahl s. 32. Det äldsta belägget är *Windathorp in Tornahæret* 1336 DD 2 R s. 321. Enligt Dahl skulle Vinnerup motsvara den nuvarande Kanikemarken. Jfr uppgiften hos Dahl, att i denna by donerades jord till domkapitlet vid tre olika tillfällen under 1300-talet (LD s. 79, 231, 266). — Kanikemarken har omkring 1800 blivit bebyggd med två akademihemman, benämnda Västra och Östra Kanik. Men väster om Kanikemarken finns jord med beteckningen

Vinnerup, som brukas under hemmanet Önnerup nr 5 i Fjellie sn. Beskrivningen till EK 1913 upptager fortfarande områden med beteckningen Vinnerup, som brukas under Önnerup nr 5 och därtill som en enklav inom Önnerup *Vinnerupsängen*, tillhörig Flädie kyrka och Flädie socken. — I DBM 2:12179 nämnes 1512 "2 gaarde i Windorp." Dahl citerar s. 32 en notis från 1519, som säger att Winderup gård "för trängsel" skulle ödeläggas. (Återgiven efter Skånebrevsförteckningen nr 497). I Lb 1569 nämnes två gånger *en Eng ij Winderup marck*, dels under Flädie (I:5) och dels under Fjellie (I:58). Förbindelsen *Winderup marck* angiver som vanligt övergiven bebyggelse. Under Lomma finns i Lb I: 469 omtalat *Tiende höö aff Winderup*. Gillberg 1765 upptager s. 154 "Winnerup, skatte, 1/4, Obebygd, mycken och bördig åker och äng." I Skånes Kalender II s. 340 under Fjellie uppgives Christen Jönsson bruka Önnerup 5 och 15 samt Vinnerup 1, och därmed är vi framme vid nuvarande förhållanden.

Vragerup, Flackarps sn och Lomma sn, Bara hd. Vragerup är behandlat av Dahl s. 31: "I Vragerupsmarken öster om Lomma hade vid 1700-talets mitt Universitetet, Habo, Prästberga och Vinstorps by del. Universitetets jordar brukades av kringboende bönder. Enligt 1671 års jordrevingsprotokoll hade Vragerup varit en bondby."

I SD i s. 596 nämnes 1310 in *Wraghathorp et in dicta Wraghathorp mark*, d. v. s. i Vragerup och i den så kallade Vragerup mark, vilket tyder på att vid denna tid någon del har legat öde. Enligt Lb 1569 hade prästlönebostället Prästberga i Lomma sn del i Vragerup; I Lb II s. 469 upptages havrejord och

äng i "Wrarup tofft." 1654 nämnes *Vragerup i Lumme s. 2 öde iorder* Kr. Sk. II:42. Enligt meddelande av den enastående kännaren av Lomma sockens historia, framlidne lektor Tage de la Motte, blev Vragerups by ödelagd under Gustaf Horns krig 1644 och låg därefter som en obebyggd mark. Men i likhet med utvecklingen av andra ödelagda småbyar i staden Lunds närhet uppstår nya habitationer omkring 1800. Den del av Vragerup, som tillhör Lunds akademi, har kommit att ingå i Flackarps socken. Nuvarande bebyggelse- och brukningsförhållanden kan föras tillbaka till tiden omkring 1800. I Flackarps kb 1800 är *Wragerups gård* upptagen. På Rk 1812 är tre gårdstecken utsatta, som stämmer med den nuvarande uppdelningen i tre arrendelotter. Jfr Dahl s. 181. På Hällströms Skånekarta, också från 1812, är likaledes tre gårdstecken men här är felaktigt utsatt namnet Svarte Hierup (jfr ovan; Svarte Hjärup är beläget öster om Vragerup). Den del av Vragerup, som tillhörde Habo gård — och därmed Barsebäcks gods — förblev i Lomma socken. Här uppstod kort efter 1800 en ny gårdsanläggning med namnet Mariedal, belagd på Rk 1812 och i Lomma kb 1813. Den är uppkallad efter grevinnan på Barsebäck Maria Hamilton, f. 1759, d. 1838. Det är också Tage de la Motte, som har fäst min uppmärksamhet på identiteten mellan Lomma sockens del av Vragerup och Mariedals gård. — Men fastän materialet är rikligt, råder fortfarande en del oklarhet kring utvecklingen av Vragerup. Ett angeläget önskemål är att konstatera var den ursprungliga byplatsen varit belägen, något som också gäller åtskilliga andra fordom övergivna byplatser.

Västra Hägre och Östra Hägre, Sövde sn, Färs hd. I Sövde sn har funnits två byar vid namn Västra Hägre och Östra Hägre, som lydde under Snogeholms gård. Det äldsta belägget är *Heirre* 1602 Mtl Landskrona län. 1624 nämnes i Prästrelationerna *Vestre Heijre* och *Östre Heijre*. I Decjb. 1651 nämnes endast *Heire*, innehållande 10 hela gårdar + 4 halva. I Jb 1662 uppgives Västra och Östra Hägre tillsammans taget ha 5 hela och 4 halva hemman. På Buhrmanns Skånekarta 1684 är icke Hägre utsatt, ej heller på Rk 1812 och Hällströms karta från samma år. Det är vanskligt att avgöra vid vilken tidpunkt dessa byar har blivit avhysta och jorden lagd under Snogeholms gårds bruk. I Jb står namnen ännu kvar långt efter det byarna upphört såsom sådana. Ännu i Jb 1881 är Västra och Östra Hägre upptagna med sina hemmantal. Så sent som i kartebeskrivningen till Ek 1915 upptages Västra och Östra Hägre såsom ingående i Snogeholms ägovidd, det förra med 6 nr och det senare med 3. Men på det tillhörande kartbladet är ingen av dessa byar utsatt. I ortnamnsuppteckningar från Sövde av fil. mag. Per Holmström 1928 meddelas: "Byarna för längesedan rivna, Ö. Hägre (har) trol. legat strax S. O. om Gröna Le; om V. Hägres läge har jag ej kunnat få någon uppgift." Gröna Le(d) är enligt uppteckningar av P. Holmström 1928 och Göran Hallberg 1971 namnet på en f. d. grind och ett vägsäl 1 km. söder om Snogeholm, där vägen från Assmåsa ansluter till vägen Snogeholm—Bellinga. — Andra exempel på avhysta byar, som länge kvarstår i jordregistret, är Ekesåkra i Fulltofta (brukas nu under Fulltofta gård) och Håkantorp i Bosjöklos-ter (nu under Klinta gård). Men här

har nedläggningen skett senare. Liknande exempel skulle kunna mångfaldigas.

Västra Köpinge, fordom i Kyrkoköpinge sn, Skytts hd. Denna tidigt nedlagda by är förut uppmärksammas av Dahl, Torna och Bara s. 34 och i Namn och bygd 1942 s. 6, not 2 samt mera utförligt av Harald Lindal i Trelleborgs medeltid s. 135 f. — Det äldsta beläget finns 1303 i Dipl. Suec. II s. 79, som omtalar *III:or* (quattuor) *curias quas possideo in västraköpingæ*. Som Dahl noterar, har Västra Köpinge och Kyrkoköpinge varit skilda byar, då båda nämnes samtidigt i ovannämnda källa från 1303. Nästa gång denna by omtalas är den öde. I LAU IV:267 är infört ett brev, dat. Trelleborg 28/10 1476, som innebär att borgmästare och rådmän och menig allmoge, som bygga och bo i Trelleborg av kaniken Jep Bing hade i arrende mottagit (i leeye anam-meth) — — — ”een marc, som aff ærelde haffwer wareth cen by, som heeth *Wæstre Köpinge*” — — —. Denna mark ingår fortfarande i Trelleborgs stadsjor-dar. Ännu i Jrp 1671 nämnes ”*Westre Kiöpinge* eller Lunde Capitels jorden”. Som marknamn förekommer *Köpinge ängen* 1844 i akt 16 b. Som namn på stadsdel användes i nutiden *Köpinge vång*. (Lindal s. 138). För övrigt hänvisas till Lindals framställning och i synnerhet till kartan s. 135 där läget för den forna Västra Köpinge by är lokaliserat till punkt 3 å kartan.

Här genomgångna nedlagda bebyggelser skulle kunna sammanföras i vissa kategorier, om också avgränsningen dem emellan inte alltid kan bli så tydlig:

Helt försvunna byar och ensamgårdar, vilkas areal numera ingår i någon annan bys mark eller i några fall har

uppgått i en herregårds ägor: Bolshög (kvarstår som namn på en socken och kyrka), Elleköpinge, Glumstorp, Grimstorp, Gummarp, Hatteboda, Henriks-torp i Fosie, Henrikstorp i Ingelstorp, Holje hovgård, Karup i Färlöv, Kers-tintorp, Kierrup, Munkarp, Oslöv, På-rup i Halmstad, Revlinge (?), Skyttsie hage, Snogerup, Svenstorp vid Trelle-borg, Tollstorp, Vigenstorp i Dalby, Vinnerup, Västra Hägre, Västra Kö-pinge och Östra Hägre.

Nedlagda byar intill en huvudgård, som haft samma namn som huvudgår-den: Araslöv, Björnstorp, Gumlösa, Gundralöv, Gärnsås, Hovdala och Tos-terup. Förflyttade från ursprunglig plats genom enskifte eller laga skifte och se-dermera existerande i form av spridd bebyggelse är Stora Markie samt här icke behandlade Borgeby och Sirekö-pinge (sistnämnda fall påvisat av arki-varien fil. lic. Göran Hallberg). Nämn-da kategori är avsevärt större än de fall som här är redovisade. En särställning intager Bonde-Knutstorp.

Starkt reducerade habitationer: Ble-keskära, Frirup, Lilla Tvären, Stora Tvären, Tubbarp.

Bebyggelsen en gång nedlagd men namnet bibehållet såsom marknamn; gårdar som vid enskiftet blir utflyttade, övertager detta marknamn: Bastorp, Göstorp, Jonstorp i V. Karaby, Leje-stad, Skevarp, Skogholm, Snärtinge, Säte, Understorp. Dessa gårdar räknas likväl icke som särskilda jordeboksenheter men tillhör resp. byar, i vilkas mark den fordom nedlagda habitatio-nen ingår.

Nedlagda habitationer, som efter ödesmål återuppstår, vanligtvis på 1700-talet och senast omkring 1800, som fort-farande är jordeboksenheter och bibe-

håller det äldre namnet: Hunnerup, Kropp i Skivarp, Kungstorp i St. Hammar, Kvärlöv i Bjällerup, Norra Knästorp, Skumparp i Bunkeflo, Tirup, Tågarp i Igelösa och Vragrup. Den sekundära bebyggelse, som här uppstått, är sällan eller aldrig förlagd till ursprunglig byplats eller gårdsplats.

Ägorna fördelade på kringliggande byar: Bastorp (jfr ovan) och Lunds ladugård.

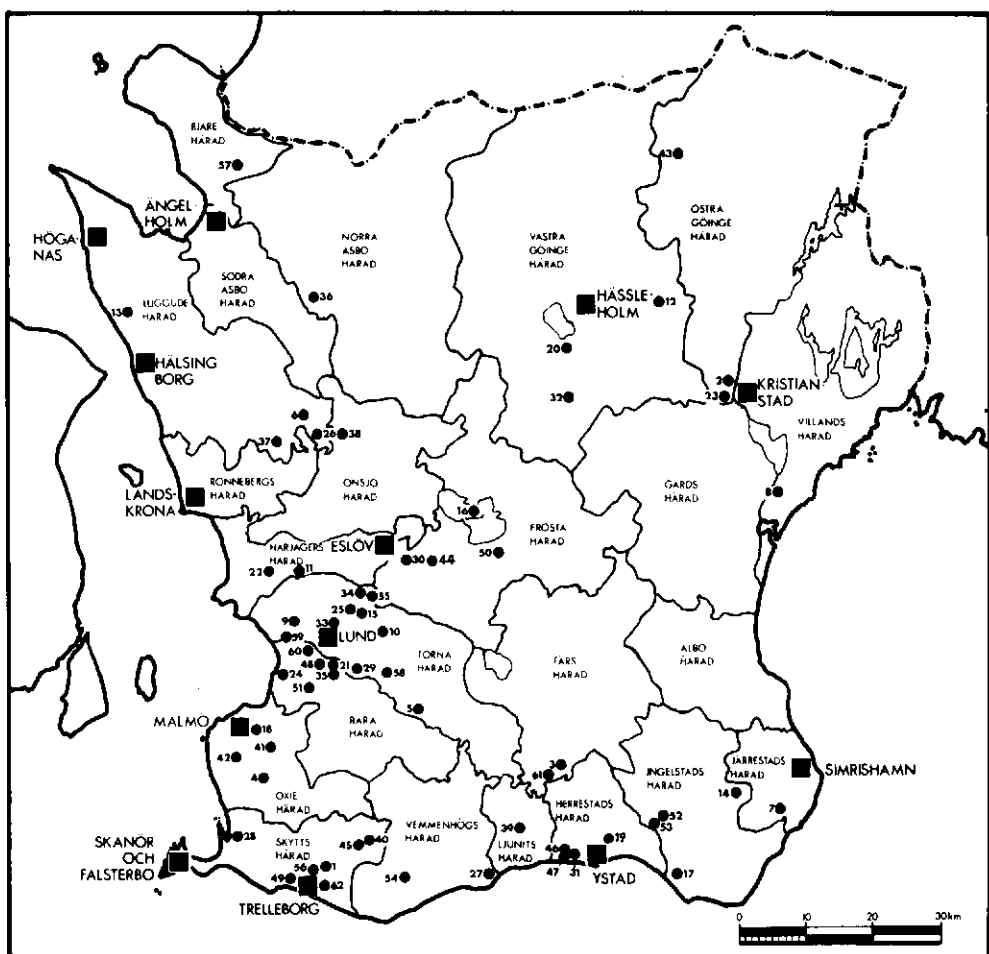
Bondbyar, sammanslagna till en nybildad herregård: Assmåsa och Rynge samt här icke behandlade Degeberga i Genarp, Ettarp i Gödelöv, Risekatslösa och V. Gårdstånga m. fl. Denna kategori är talrikt företrädd beträffande adelsgodsen underlydande byar. Ämnet är behandlat på 1950-talet i en licentiatavhandling av lektorn, fil. lic. Knut Björk, Hässleholm.

Tid och omständigheter har icke medgivit en fullständig genomgång av allt det källmaterial, som här kunde komma i fråga. För fortsatta arkivstudier i ämnet skall särskilt anbefallas jordeböcker,

länsräkenskaper och mantalslängder från dansk tid, Besigtigelser paa Lenene 1646 och Sognepræsternes Designationer 1657, båda i DRA; jordeböcker och mantalslängder från svensk tid, Jordrevningsprotokollet 1671 och Tiondekommissionens protokoll 1682, de äldsta kyrkoarkiven samt — beträffande relativt sent nedlagda (eller återupprättade) bebyggelser — kartor och lantmäteriakter i lantmäterikontoren i Malmö och Kristianstad. Även godsarkiven är värda att ta del av. Det har gång på gång funnits anledning konstatera, att vi ännu saknar en på nyare forskningar grundad samlad framställning över gårds-historien för Skånes herregårdar, såväl större som mindre. Ett oaktat sin starka koncentration mönstergillt arbete, som vi inte har motsvarighet till i Skåne, är P. G. Vejdes Kronobergs läns herregårdar I och II. Här upptages också mindre och medelstora gamla sätesgårdar och inte bara de, som har mera slottsliknande bebyggelse.

NAMNLISTA TILL KARTAN

1. Annarp, L. Slågarp sn, Skytts hd
2. Araslöv, Färlöv sn, Ö. Göinge hd
3. Asmåsa, Sövde sn, Färs hd
4. Bastorp, Glostorp sn, Oxie hd
5. Björnstorp, Gödelöv sn, Torna hd
6. Blekeskära, Kågeröd sn, Luggude hd
7. Bolshög, Bolshög sn, Järrestad hd
8. Elleköpinge, Åhus sn, Villands hd
9. Frirup, Fjellie sn, Torna hd
10. Glumstorp, S. Sandby sn, Torna hd
11. Grimstorp, Kävlinge sn, Harjagers hd
12. Gumlösa, Gumlösa sn, V. Göinge hd
13. Gummarp, Allerum sn, Luggude hd
14. Gärnsnäs, Ö. Herrestad sn, Ingelstad hd
15. Kierrup, Odarslöv sn, Torna hd
16. Hattebo, Bosjöklöster sn, Frosta hd
17. Henrikstorp, Ingelstorp sn, Ingelstad hd
18. *Henrikstorp*, Fosie sn, Oxie hd
19. *Hclje*, Hedeskoga sn, Herrestad hd
20. Heddala, Brönnestad sn, V. Göinge hd
21. Hunnerup, Knästorp sn, Bara hd
22. Jonstorp, V. Karaby sn, Harjagers hd
23. Karup, Färlöv sn, Ö. Göinge hd
24. Kerstintorp, Lomma sn, Bara hd
25. Göstorp, Odarslöv sn, Torna hd
26. Knutstorp, Kågeröd sn, Luggude hd
27. Kropp, Skivarp sn, Vemmenhög hd
28. *Kungstorp*, St. Hammar sn, Skytts hd
29. *Kvärlöv*, Bjällerup sn, Torna hd
30. Lejestad, Skarhult sn, Frosta hd
31. L. Tvären, Hedeskoga sn, Herrestad hd

32. *Ljungarums hovgård*, N. Mellby sn, V. Göinge hd
33. *Lunds ladugård*, Torna hd
34. *Munkarp*, Odarslöv sn, Torna hd
35. N. Knästorp, Knästorp sn, Bara hd
36. Öslöv, Gråmanstorp sn, N. Åsbo hd
37. Pårup, Halmstad sn, Luggude hd
38. Revlinge, Konga sn, Önsjö sn
39. Rynge, Sjörup sn, Ljunne hd
40. St. Markie, Anderslöv sn, Skytts hd
41. *Skogholm*, Fosie sn, Oxie hd
42. Skumparp, Bunkeflo sn, Oxie hd
43. *Snogerup*, Osby sn, Ö. Göinge hd
44. Snärtinge, Skarhult sn, Frosta hd
45. Skevarp, Anderslöv sn, Skytts hd
46. St. Tvären, Bjäresjö sn, Herrestad hd
47. Gundralöv, Bjäresjö sn, Herrestad hd
48. Svarte Hjärrup, Uppåkra sn, Bara hd
49. *Svenstorp*, Trelleborg, Skytts hd
50. *Säte*, Lyby sn, Frosta hd
51. Tirup, Tottarp sn, Bara hd
52. Tollstorp, Tosterup sn, Ingelstad hd
53. Tosterup, Tosterup sn, Ingelstad hd
54. Tubbarp, Kellstorp sn, Vemmenhögs hd
55. Tågarp, Igelösa sn, Torna hd
56. Understorp, V. Vemmerlöv sn, Skytts hd
57. Verjesby, Hjärnarp sn, Bjäre hd
58. Vigenstorp, Dalby sn, Torna hd
59. Vinnerup, Fjellie sn, Torna hd
60. Vrägerup, Flackarp sn, Bara hd
61. V. o Ö. Hägre, Sövde sn, Färs hd
62. V. Köpinge, Kyrkoköpinge sn, Skytts hd

Kursiverade namn = gårdar

Ritad av Aina Mandahl

Förkortningar

Buhrmanns karta = Gerhard Buhrmanns karta över Skåne 1684. Original i Krigsarkivet. Utg. i reproduktion två ggr, av F. Wernstedt 1927 och av Gen. stab. lit. anstalt 1969.

Dahl = Dahl, Sven, Torna och Bara. Studier i Skånes bebyggelse- och näringsgeografi före 1860. Lund 1942. (diss.)

DBM = Fortegnelse over Danmarks breve fra Middelalderen, II: 1—9. Kbh 1928—1939. (Utgör en fortsättning av Repertorium diplomaticum etc., se nedan under Rep.)

DD 2 R = Diplomatarium danicum. Anden Række. Kbh 1938—.

Decjb. = Decimantjordeboken 1651 jämte sammandrag. Hskr. i Landsarkivet i Lund.

Dipl. Succ. = Diplomatarium Succanum eller Svenskt Diplomatarium. Schlm 1829—.

DK = Danske Kancelliregistranter 1535—1550, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup. Kbh 1881—1882.

DOA = Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund (tidigare Landsmålsarkivet).

DRA = Danmarks Rigsarkiv.

EK = Ekonomiska kartan över Malmöhus och Kristianstads län.

Fr. D. Reg. = Kong Frederik den førstes danske Registranter, udg. ved Kr. Erslev og W. Møllerup, Kbh 1879.

Gillberg = L. Gillberg, Historisk, Oekonomisk och Geographisk Beskrifning öfver Malmö Hus Lähn, Lund 1765.

G. St. = Generalstabens karta över Sverige.

Göyes Jb. = Fru Eline Göyes Jordebog med tilhørende Brevuddrag. Udg. ved A. Thiser. Kbh 1892.

Husf.l. = Husförhörslängd(er).

Hällströms Skånekarta = Karta öfver Malmöhus och Christianstads höfdingedömen eller Skåne, Utgifven af Geografiska Inrättningen 1812. Författad af C. P. Hällström. (2 blad).

Jb = Jordebok eller Jordeböcker.

Jrp. 1671 = Jordrevningsprotokoller 1671. Hskr. i Kammarkollegii arkiv, Sthm.

KB = Kancelliets Brevbøger. Udg. ved C. F. Bricks m. fl. Kbh 1885—.

Kb = Kyrkobok, kyrkoböcker. Från tiden fram till 1895 i Landsarkivet i Lund; de senare i de lokala kyrkoarkiven.

Krabbes Jb. = Krabbes Jordebog. Hskr. i DRA.

Kr. Sk. = Kronens Sköder paa afhændet og erhvervet Jordegods 1—5. Kbh 1892—1955.

Lb = Lunds stifts landebok I och II, utg. av K. G. Ljunggren och Bertil Ejder. Lund 1950—1952. (Såsom datering användes traditionellt 1569, då landebokens sammanställning blev anbefalld detta år men utfördes under 1570-talet).

LD = Liber daticus vetustior, udg. ved C. Weeke. Kbh 1884—1889.

Ljunggren = Ljunggren, Gustaf, Skånska herregårdar. Lund 1853—1863. (opaginerad).

Lm.akter = Lantmäteriakter i lantmäterikontoren i Malmö och Kristianstad.

LAU = Lunds ärkestifts urkundsbok. Utg. av L. Weibull. Lund 1900—1939.

Mtl = Mantalslängd(er). Hskr i DRA.

Necr. L. = Necrologium Lundense. Utg. av L. Weibull. Lund 1923.

Palteb. = Palteboken (c:a 1514). I: Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Utg. av Gösta Johannesson. Lund 1953.

Prästrel. 1624 — Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. Utg. av John Tuneld. Lund 1934.

Prästrel. 1667, 1690 — Prästrelationerna från Skåne av år 1667 och 1690. Utg. av John Tuneld. Lund 1960.

RAP = Otryckta pergamentsbrev i svenska riksarkivet.

Rep. = Repertorium diplomaticum regni danici medievales I. Række. I—IV. Kbh 1894—1912. (Fortsatt av Danmarks Breve fra Middelalderen, se ovan under DBM).

Rk 1812 = Skånska rekonstrueringskartan 1812—1820. Orig. i Rikets allmänna kartverk. Reproducerat ex. i DOA.

SOA = Sydsvenska ortnamssällskapets årsskrift. Lund 1925—.

Sd Ns = Svenskt diplomatarium, Ny serie.

Test. — Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. Udg. af Kr. Erslev. Kbh 1901.

Æ. D. A. = De ældste danske arkivregistraturer. Udg. ved T. A. Becker m. fl. Kbh 1854—1910.

Mera genomskådliga förkortningar är här utelämnade.

En sommar dagbok

Av Ulla Toll

Med noter, person- och ortsregister
utgiven av John Tuneld

Välborna fröken Ulla Toll förde, som långt vanligare var då än nu, dagbok. Sommaren 1847 tillbringade hon och hennes syster Amelie hos släktingar och vänner på slotten i nordöstra Skåne. Familjens flitiga umgänge med ridens lärde, däribland kemisten Jöns Jacob Berzelius, skymtar i dagboken, som omfattar ett rikt persongalleri. Fil dr John Tuneld har lyckats identifiera samtliga omnämnda personer.

Sommar-Dagbok

Jag räknar sommaren bara från den stund jag lemnar staden, således börjar min sommar, året 1847, med d. 8 juli, då vi, kl. 4 eftermid. uttågade från Lund. Genberg följde oss till Örtofta bro; Amelie åkte i hans vagn, Bring på kuskbocken. Efter det smärtsammaste afsked återvände han till Lund och vi fortsatte vår väg till Ellinge der vi voro till följande dags afton och träffade excellensen Bonde med sitt hof; grefve Rosen, baron Falkenberg m. fl. — Genom natten reste vi till Ugerup dit vi anlände lördags morgon d. 10de; vi blefvo der söndagen öfver, då föräldrarne, Amelie och Moster Ulla gjorde ett besök på Uddarp. Hela tiden på Ugerup musicerade jag med H^r Landgren.

Måndagen d. 12 om aftonen ankommo vi hit till det förtjusande — så *förtjusande* Årup; Morföräldrarne, T[ant]

Kerstin och Léonore, samt lilla Lotten mottogo oss. Louise är på Sjöholm; Sophie-Louise hade sjuknat just då; enligt sednare underrättelser är hon dock nu vida bättre. Så som jag iår njutit af att komma hit, har jag ej på länge gjort.

D. 13de stego vi tidigt op, så att vår bosättning var färdig till frukosten, och vi genast kunde börja det *ute-lif* som gör sommar dagarna på Årup så herrliga. Jag sydde min flanellsbaddräkt, och innan middagen hade vi låtit Ifvösjöns blåa bölja mottaga oss i sin famn. Fröknarna Staël: Nora och Caroline kommo hit den dagen och voro här till aftonen då M. H. Dückers kommo på vägen till Sölvitsborg dit de begåfvo sig onsdags afton *d. 15de*.¹ Onsdags förmiddag fingo vi besök af Fredric Wrangel vid gardet som kom öfver Runneby till Skåne. Vädret var så ljuf-

ligt dessa dagar; om aftonen stod salon-dörrarne öppna och jag vandrade omkring till de rika rosenträdsöarne här och der. Wrangel skulle resa kl. 5 dagen derpå och tog tidigt godnatt: Vid Morfars bänk möttes jag dock sedan först af hans cigarrök och sedan hans och Dardels personer; det är en god meniska, tror jag, men litet trög.

Thorsdagen d. 16de flyttade Amelie till Valje med Sigrid, på samma gång som vi alla voro budne dit till middagen. Den engla[lika] Farmor var sig lik, Gud vare lof, — omgifningen bedröflig. Amelie intågade i källarbyggnaden, så treffligt och bekvämt; på eftermiddagen gjorde Mormor, Morfar och jag ett besök hos Charlotte i Sölvitsborg, och åhörde hennes små klagomål öfver rummens brister, bredvid den borgerliga grannlåt vi sjelfva hade tillfälle att beundra. Återkomna till Valje, funno vi Amélie ännu helt uprörd af glädje och tacksamhet öfver Farmors dyrbara gåfva till hennes blifvande thébord:

Lördagen d. 18de om aftonen kom M[oster] Ulla hit från Sölvitsborg der hon lemnat sin sjuka Amelie som badgäst i Charlottes vård. Vi hade alla suttit på trekantens gröna plan hela eftermiddagen; denna plats var en upfinning af T[ant] Kerstin och mig! Mamma och T[ant] Kerstin gjorde en promenade till Bromölla samma afton. Med posten kom bref som gaf anledning att vänta Berzelius redan söndags afton.

Söndag d. 18de var det så varmt och ljufligt, men mulet och lugnt. Efter frukosten satte jag mig att läsa Arndts sanna Christendom⁴ ur T[ant] Kerstins bok och på den dyrbara vännens inrådan. Jag hafn dock ej öfver inledningen. Jag satt på Morfars bänk. — Sednare gjorde jag en vandring bland blommor och bär med Moster Ulla; vid hemkomsten satte vi oss på gräsplanen och beundrade den molntunga sommarhimen och det intagande Årup, som inneslöt eller omgaf oss på alla sidor så obeskrifligen skönt. Tunga varma regndroppar jagade oss snart in. Morfar

Ulla Toll tecknade och målade talangfullt. Theservisen, som Farmor skänkt system Amelie, har skissats i dagboken.

läste en predikan af Rogberg⁵ — M[oster] Ulla flyttade undan för Berzelius in till mig!! — Eftermiddagen ritade M[oster] Ulla efter Thorwaldsens fronton (Johannes i öknen)⁶ — Léonore målade, jag ritade en Raphaël i blyertz.⁷

Måndag d. 19de fåfäng väntan på gästerna. Morfar och jag skulle göra en morgonridt till S[ölvvits]borg, men skrämdes af moln; i Edenryd funno vi en förbudssedel⁸ för Gustaf Wachtmeister — sjömannen — till Årup samma afton. Till middagen reste vi 3 Tollska fruntimmer och Léonore till Valje, kl. 11; systrarna hade ämnat sig till Årup. En timma tillbringades i källarbyggnaden. Trefligt hos Farmor. Thilda var borrt. Hemvägen togs om Sölvvitsborg. — Den hyggliche Wachtmeister var hemma före oss.

Tisdag d. 20de satt jag länge på gungan med Gustaf W[achtmeister] och Lotten. De älskade Lejonhufvudska vännerna hade förberedande packningsbestyr. Efter en promenade med den unge gästen och lilla Lotten, skref jag min post färdig och gick "*min vante gang*" till sjön. Vid hemkomsten fann jag systrarna här. De blefvo här i det längsta för att invänta våra herrar. Men inga herrar då heller.

Onsdag d. 21ste vaknade vi alla vid solsken och underrättelsen att de vände skulle infinna sig till frukosten. M[oster] Ulla som gråtit hela natten öfver att hennes Amelie skulle gå och dricka brunn bland okänt folk, tröstades genom utsigten att få resa och ta reda på saken sjelf. Alla stodo vi glada och morgonfriska på gården då de kommo, körde galigt⁹ efter alla resandes vana hvarföre de båda herrarne till fots kommo uptågande före sin på rätt[a]re väg återförda vagn. Hur glada voro vi

icke alla att ännu en gång få vänligt sluta ring omkring den ädle mannen Berzelius som vi så många år hållit af; och vi mötte honom alla vid planens början med de hjertligast kända välkomstord. Att se två ädle män omfamna hvarann som Morfar och han gjorde, det är vackert att se. Lifmedicus Retzius som var med, föreföll mig från första ögonblicket som en ypperlig type för gamla hufvudstadsläkare. Efter frukosten satte vi oss alla vid gungbrädet på gården. B[erzelius] berättade om mötet i Köpenhamn hvarifrån han nu kom — om allmän artighet och Kunglig nåd.¹⁰ Att höra honom tala!!! Till middagen kommo M. H. Dücker och Jacobis. Jag invigde min nya rosenklädning. Satt vid borde[t] bredvid Lifmedicus — (en hygglig titel!) — promenerade med fru Jacobi på eft.mid., plockade blommor m. m.

Thorsdag d. 22^{dra} red jag innan frukosten med Morfar genom Ljungby "Björke" Beckaskogsvägen; det var så vackert och roligt. Kl. 10 reste herrarne alla fyra till Ljungby. När vi kommo från badet, funno vi Assessor Nathell och systrarna här; Baron Lehausen[!] kom äfven till middagen. Efter middagen sutto vi på parterren länge; kl. 7 reste Valje-vännerna; hvarpå vi unga föreslogo M^r le Baron de L[euhusen] en promenade som blef ganska animerad, tack vare de gemensamma försöken att plocka ned bigarrauer. Så mycket närmar det folk att ge dem ett samfäldt intresse. Alla menniskor sutto under rosenträden på gården då vi kommo hem; Lifmedicus trakterade med verser och tal från Köpenhamnska mötet. Der fick jag visshet på min förmodan att Wilhelm Düben rest dit.¹⁰ M[oster] Ulla reste hem denna afton.

Fredag d 23^{die} voro vi alla budne till Valje; Leonore följde oss till sjön, men regn och knapp tid jagade oss så, att den sköna svalka badet meddelade, förvandlades på hemfärden till en värme som sedan ej öfvergaf oss på hela dagen. Till vår stora öfverraskning och glädje funno vi Charlotte på Valje med sin man. Hon åt med Farmor i förmaket, åt hvilken tillställning Farmor var så glad att det just¹¹ rörde oss. Fru Nathell, som är bra tantig, ville knappt tillåta Farmor denna frihet!!! Hela eft. mid. sutto vi unga ute och arbetade på gården, första gången det händt oss på Valje. Alla herrarna sökte äfven svalka vid det andra gungbrädet; prostarne [!] och prostinnan Starck kommo på visite. Mormor och jag reste hem förut; jag spelade litet, sedan sutto vi i salonen till 1/2 10; då allmänt upbrott skedde.

Lördag d. 24de var ämnad till en Beckaskogsfärd för våra herrar, men det regnade i förslagerna, vagnen skickades ned igen, och man beslöt istället gå ned i laboratorium och packa up en hop kemiska saker som kommit från Lund. MH. Dücker, som blifvit entusiast för Berzelius kom emedlertid helt tidigt, för att stadna qvar här till söndags afton. Han och Pappa upfylldte handtlangares befattning i laboratorium till allmän belåtenhet, och i det brillantaste lynne kommo de alla derifrån. Jag lagade en klädning hela förmiddagen; T[ant] Kerstin och Leonore reste på afskedsbesök till Farmor och Charlotte, efter att ha ätit tidig middag, kl. 2. Efter middagen här, kommo pastor Wallengren och lille Brown på visite; i salonen förde h. Lifmedicus en häftig dispute med ett par af herrarne om grunden för taxering af jordegendom. När jag serveradt thé i salen, och sett

prestskapet afresa, föreslog jag Dardel kl. 8 att göra en promenad; vi hemtade up Gabriella på vägen, och gjorde på denna aftontimma hela touren om Ifvö-sjö och qvarnarna. Det gick också i god fart. — Då vi kommo hem möttes vi af Léonore, bref från Ebba Toll, och souper. Jag läste till sent på aftonen, *le dernier jour de la semaine*, en bra vacker liten bok.¹²

Söndag d. 25te vaknade jag tidigt, slutade min lilla bok och insomnade derpå något för länge. Beckaskogsresan företogs af de 3 herrarne gäster och värd, samt MH. Dücker. — Vädret blef herrligt, jag ritade Ibrahim Pascha,¹³ hvar efter jag läste en predikan af Rogberg⁵ för de hemmavarande; under det vi läste, kommo de från Christianstad hitbudne middagsgästerne Capten Retzius och L^{nant} Braun. Pappa gick ut till dem och vi fortsatte. Léonore och jag gick ut genom salonen och plockade oss middagsbouquetter. Dardel stötte till och vi gingo en liten stund i parken. Baron Lehausen[!] kom äfven till middagen. Våra herrar voro obeskrifligt belåtna med sitt besök på Beckaskog. — Ett så öfvervägande antal herrar har man sällan sett på Årup. L^{nant} Braun kom att sitta bredvid mig; jag kom genast ihåg att han beklagat sig för M[oster] Ulla öfver svårigheten att tala med unga flickor, och kom "i mitt stilla sind" underfund med att han har ganska rätt, hvarföre jag aktade mig att tala för mycket med honom; när något roligt kan vara att höra på, så är det artigare att tala. Med Morfar talade han mycket, förbi mig, hvilket gjorde min ätning stort men:

Efter en stund i salonen, med lilla Lotten till resource, gingo vi flickor ut att se på folkets dans. Småningom kom-

"Med Morfar talade han (Löjtnant Braun) mycket, förbi mig, hvilket gjorde min ätning stort men."

mo herrarne med. Vi vandrade till körsbärslandet och der blef munterheten allmän. Lifmedicus — "*som väl kan förtära bigarrauer som en passetemps men visst icke af smak*" kom till, och det var han som angaf oss hos Morfar. M. H. Dücker reste, vi satte oss att mata dufvorna på gården hvilket intresserade L[öjtnant] Braun ganska mycket. Sedan Christianstadherrarne rest gjorde Leonore och jag samt Baron L[euhusen], Dardel och inspektoren ännu en vandring till nya trädgården, tröskverket, parken, fingo höra en hel hop cadetthistorier, stadnade i Mormorslund uti en discussion om ormar, midt uti hvilken Léonore och jag genom souperringningen fingo en elektrisk stöt som vittnade godt för punktligheten på stället. Efter

souperen hörde vi i lilla förmaket från cabinettet så många magnetismhistorier att vi voro helt hemska då vi gingo hvar till sitt.

Måndag d. 26te — la veille du départ — den smärtsamma afresan, sutto vi hela morgonen på gården och väntade på utlofvade chemiska experimenter; emedlertid¹⁴ sydde vi och njöto af den ljufligaste luft. Slutligen utgick kallelsen och vi sågo med beundran — Berzelius i ett laboratorium, älskvärd och glad som vanligt, samt ståltråd brinnande i syrgas, ett praktfullt experiment. I rättan tid för att få vara med, kommo systrarna från Valje. Efter middagen då vi alla sutto instufvade så trefligt i cabinettet kom Morfar in med några papper, och frågade Berzelius om det

skulle roa honom att höra, dels en uppsats han skrivit på Wieselgrens begäran i anledning af Arndts uprörande beskrifning af riksdrotset¹⁵ — dels en berättelse om sin egen wetenskapliga bana, eller egentligen den period deraf då chemien blef hans hufvudstudium.¹⁶ Med tårfyllda ögon lyssnade den store mästaren till lärjungens tacksamma uttryck om honom, och att se dessa båda ädla vänner så tillsammans, rörde oss alla djupt. Efter läsningens slut, upbröto vi alla unga för att företaga en länge af Dardel föreslagen sjöfärd i den lugna aftonen. Den skänkte oss allt det nöje vi lofvade oss deraf; Dardel och inspektoren voro roddare; vi uplifvade oss med körsbär och sång; en halft wemodig stämning gick dock igenom oss alla; nästa dag skulle se oss alla skingrade, och då vi stego i land vid Bromölla hade vi stiftat en öfverenskommelse att på samma dag, om 3 år söka återigen träffas vid Ifvö sjöstrand. En skriftlig förbindelse upsattes af mig vid hemkomsten, och hvar och en af oss 6 — (vi fyra systrar — Léonore och Dardel) — eger nu i sitt förvar ett exemplar deraf, underteck[n]at af oss alla. Sedan systrarna rest gingo vi, 3 qvarvarande unga ännu en stund omkring i månskenet och togo afsked. — Ropade hurra utanför Berzelii fönster, lockade ut de gamle alla och kommo sedan ej hem förr än efter 11. Ack hvad det kostade på att säga godnatt till T[ant] Kerstin!

Tisdag d. 27de hjälpte vi Léonore och Tant att lägga sista hand vid inpackningsverket. — Jag satt en stund innan frukosten på gungan och talade med Berzelius — Ack om T[ant] Kerstin kunnat vara hans hustru!!! Dessa båda människors bekantskap skänker dem ömsesidigt stort nöje. Vi sutto på gården

och packade tillsammans schatuller och skrin hvarmed H^r Dardel hjälpte oss med skicklighet och nit. Kl. 12 var allt färdigt hvarefter vi beslöto att roa oss med ett litet "parti de cerises".¹⁷ I körsbärsqvarteret placerade H^r Dardel sig på en steg, plockade ned körsbär i mitt förkläde, och när vi hade ett godt förråd gingo vi till Alexandersbänken der mitt hvita förkläde utbreddes som duk, bären derpå, och vi fyra njöto våra mödors lön. Sedan ristades våra initialer i barken på bordet, och med sorgliga ord och tankar sutto vi ännu qvar der, då vi hörde ljudet af en större vagn i alléen — Gabriella utskickades att kunska: Alaric Wachtmeisters!!! Måtte jag aldrig bli så ovälkommen någonstades som de blefvo för alla. Emedlertid gjorde vi oss icke brådtom utan sammanplockade den skönaste bouquette till den söta Léonore, och hemkommo till tidig kläddags; middagstimmen var ändrad till 3. Det var upgjordt att Dardel och jag till häst skulle följa de goda resande till Sölflvitsborg och på hemvägen rida om Valje, der Dardel skulle taga afsked. Lyckligtvis gjorde W[achtmei]sters ankomst ingen ändring i denna plan, utan så fort middagen var förbi, skyndade jag att göra min toilette, tog på gården afsked af den gode förträfflige Berzelius, och den fine matkunnige Lifmedicus, hvarpå vi ridande, en stund efter dessas afresa satte oss i rörelse, för att *så smått* devancera Tant Kerstin. Men ödet hade annorlunda beslutit: Vid långa muren låg en tappad beslagen rem som Dardel uptog och med hvilket fynd vi satte af i lifligt traf som måste fortsättas ända till Edenryd, der vi hunno dem och kunna[!] återställa Tit. Retzii hattfodral i sitt ursprungliga *remliga* skick. Jag var så glad åt denna anledning att ännu

en gång träffa den ädle Berzelius, och sade honom det, hvarföre jag också erhöill det vänligaste leende till tack, och med detta ljusa uttryck på det innehållsrika ansigtet skall hans bild alltid lefva i mitt minne, om det blir mig förnekat att ännu en gång få se honom. — Det var så varmt att jag nästan försmäktade; snart uphunnos vi nu af de goda vi väntade, och följde dem sedan så mycket möjligt; vid Widriksbergs grind stodo systrarna för att säga ett slutligt farväl. Ett qvart fingo vi vara tillsammans hos MH. Dückers; Ack det är grufligt när den sista, sista stunden kommer; då man ser sista skymten af den bortrullande vagnen. Ännu en stund dröjde vi efter dem, men när vi kl. $\frac{1}{2}$ 7 stego till häst, hade vi den hedern att *begapas* af 50 personer, samlade på trappan, i porten vid fönstren hos MH. Dückers värdfolk som hade souper dansant. Jag kan ej beskrifva hvad aftonen var skön; så skön att oaktadt afskedets smärta den herrliga naturen uppfyllde mig med förtjusning. Vi sökte Farmor på Valje, men mötte den goda med hela sin hofstat först vid grinden till landsvägen och vände då om på en halftimme, fingo det skönaste sockerdricka, berättade allt hvad vi visste och voro helt upfriskade då vi genom de doftande lindalléerna i sakta mak vände hemåt. Månen gick up öfver Saltsjöns spegelklara vik, och det var med saknad vi, för upfyllande af våra löften skull, måste i galopp aflägsna oss från det rörande och majestätiska skådespelet, som aflockade Dardel en varm beskrifning öfver sitt älskade hemland, hvars snöberg och tjugusand dalar han nu skyndar att återhelsa. Vid långa muren sågo vi Pappa på afstånd — på utkik, trodde vi. "Anne, ma soeur Anne, ne vois tu

rien venir?" citerade Dardel ur sagan om Barbe-bleue.¹⁸ — Hemkomne, funno vi de fremmande borrt[a], allt stilla, och så grufligen tomt. Jag berättade våra reseäfventyr för de älskade föräldraparen, vi souperade, Dardel tackade Morfar för de 2 år han varit här; det kostade grufligt på honom att resa. Jag bjöd honom ut på färjan i månskenet med Gabriella och mig, hvarefter vi sade godnatt vid resedakullen. Den doften af liljor, rosor och reseda som spredes i den varma sommarnatten, kringden af månen uplysta sköna omvexlande grönskan är någonting obeskrifligt här vid Årup.

Onsdag d. 28de skref jag på denna journal och spelade med Gabriella innan frukosten. Straxt derefter reste den gode ynglingen Dardel. Jag spelade sedan sjelf i salen; det är för ledsamt att fortepiano't i salonen är så ostämdt; stackars Louise! Vi gingo kl. 11 och badade i hvitskummande gråa vågor, hvarefter jag, oaktadt det något svala vädret, satt hela den öfriga förmiddagen på Alexandersbänken, först läsande mitt vanliga pensum i Mme Neckers förträffliga arbete öfver upfostran,¹⁹ sedan broderande namnet på 2 af mina näsdukar. En stund tvingade mig sömn och trötthet så, att jag lade mig på sluttningen nedanför bänken, lade min Westgötahatt²⁰ öfver mitt hufvud och sof den skönaste sömn. Vid middagen samlades vår lilla skara, det började regna och då vi kommo in i cabinettet kände jag den grufligaste tomhet; jag åt körsbär, såg i Illustrirte Zeitung och läste högt om slöjdexpositionen,²¹ men ingenting ville rätt hjälpa; då kom Morfar med Barfods adlige märkvärdigheter,²² och med glädje började jag genast läsa högt deruti. Vi souperade i cabinettet, tände up

ljus och hade en vinterlikt trefflig afton som förlängdes af mig enskildt till närmare 12 då jag skref. Att *sakna ute, om sommaren, i vackert väder* är ej så svårt; det kan t. o. m. hafva sitt vemodiga behag, men inomhus då det är kallt ute — det är grufligt!!!

Thorsdag d. 29de. Ute hela dagen — skref till Ebba Toll. Sömnig afton i skymning.

Fredag d. 30de. Skref jag till Léonore innan frukosten. Åkning och ridning till Valje och Sölvitsborg på f.mid. Charlotte ensam. Farmor gaf oss presenter, systrarna klädningstyg, mig blommor och en penntorkare. Frukost af filbunk och lax. Vi redo hem om "Vidriksbergs Schweitz", Grödbby och tröskverket. Skrefs ute — jag under valnötträdet, till 9 på qvällen. En ljuflig, ljuflig dag för hvars gäfvä jemte alla sådana vi aldrig nog kunna tacka Gud.

Lördag d. 31ste. Sömnad ute hela dagen, först i härligheten — sedan badpromenade, sedan på färjan med Lotten. På eft.mid. treffligt i Gröna lusthuset; Barfod lästes högt af mig.²² Morfars marquise beslöts. Posten. Oro öfver Baron Fleming. Tacksägelse från Amelie för körsbär som Morfar skickat.

Söndag d. 1ste. Skref till Amelie med Beata. Reste i kyrkan, utom Pappa; en bra predikan af Olson. Började sedan under anropande af Guds välsignelse mitt svåra arbete med Berzelii porträtt.²³ Red efter middagen genom Ifvötofta med Morfar. — Ritade vidare och åt krusbär till soupéen.

Måndag d. 2^{dre}. Sydde hela förmiddagen — sedan jag på gården slutat Berzelius — ett arkfodral på färjan. En näsduk på gården. Efter middagen red Morfar till Valje. Vi andra reste till det sköna Beckaskog —: Ljufva minnen, ej

försvinnen, från det bröst som älskar er — — —!²⁴ Baronen var borrt. Kommo hem på samma gång som Morfar, kl. 9. Bjudning till Valje med Morfar på. [Sic!] Salza's för thorsdagen. Vi berättade våra öden som fordom de skingrade dygderna.

Tisdag d. 3^{dje}. Sie sind vorbei, die schönen Tage von Aranjuez²⁵ — vår ensamhet har en ända. I morgon afton komma de nygifta Hans Ramels samt Pontus DelaGardies. Menniskoparen äro treffliga, det är då väl — men ändå; måtte bara Morfar ej finna det ledamt! Vi väntade Dückers och systrarna; innan frukosten red Morfar, jag skref i solen till Louisc. Spelade med Gabriella kl. 1. På mellantiden skref jag vidare, på en ny plats; på breda gången mitt emot Gröna lusthuset. Vi gingo till sjön utan tjenarinna, förhållne att komma hem till 3middag; bud hade kommit att MH. Dücker var illamående och M[or]föräldrarna hade beslutadt resa till S[ölvits]borg. Vi kommo ej hem förr än sedan det ringdt!!!! Gabriella kläddes i hast under dessertens förtäring, och åkte med. — Jag klädde mig, träcklade up min långa klädning, samt gick ut med detta arbete till Mamma som satt vid berceauens början och läste *Womans Miscellany*; vackra stycken läste Mamma högt för mig — t.ex. *the beauty of holiness*! Det är den skönaste himmelska skönhet.²⁶ Posten kom, Pappa kom ut, ett godt, för mitt hjerta djupt glädjande bref från Oswald kom; (hvare han tillägger att Gottland ankommit²⁷ — det enda vi veta om Tant Kerstin.) Jag tänker och känner djupt att Mariebergscursen kanske kommer att bära välsignelserika frukter för min älskade broder, icke i verldens ögon — men genom

den förödmjukelse som verkar hjertats förkrosselse, utan hvilken tron icke kan veckas i det hårda människobroöstet. Så har väl också Guds mening varit med den obeskrifliga håg som dref Oswald oaktadt så många svårigheter till Marieberg. Skulle vi då icke prisa Herrens vägar, om också det svåra skulle förestå honom och oss — att han ej kan gå igenom sin curs. Från hemmet måste äfven och allrämest i sådant fall möta honom en tröstande ömhet som försonande må bevara honom för den bitterhet som lätt kan upkomma, då han känner sig förödmjukad inför alla andra människor. Må det gå med kunskaperna huru som helst — vi få ej glömma att *de* ej följa med borttom gränsen — men att *af hjertat utgår lifvet!!* Gud, Nådige och Barmhertige Fader, pris vare dig att du så visligen styr våra öden; må vi aldrig misströsta utan med fast tillförsigt öfverlemna oss åt din ledning, viss att *du* allena vet vårt sanna bästa. Amen!!!

Jag skref till T[ant] Kerstin och skickade porträttet.²³ Morföräldrarne kommo hem. Prof Lundell är förlofvad med en Melle Krieger. Det är för väl att han gifter sig — gamla ungarlar äro ett beklagansvärdt släkte, *ojemförligt* mycket mer än fruntimmer. Mamma läste högt tidningen vid ljus i cabinetet; corruptionen i Franska regeringen är förskräckande!

Onsdag d. 4de skref jag på morgonen — slutade mina näsdukar. Hr. Möller kom och stämde. *Ändtligen* kan jag då ta ihop med Pappas skjortor. Pappas ögon voro dåliga; jag läste flere timmar ur Revue, om Cairo af Ampère;²⁸ Mamma klippte till skjortorna. Efter middagen sutto vi i cabinetet; Mormor läste högt ur Barfod och vi skrattade

mycket;²² närmare 9 först kommo de båda väntade paren; vi sutto i salonen. Det är för tråkigt de der långa aftnarna utan ordentligt ljus! Förslaget att resa till Valje på middagen framlades och bejakades.

Thorsdag d. 5te. En sorglig händelse atmärker denna dag; vi tillbringade först förmiddagen ganska trefligt här, med promenade och utesittning på gården under linden och körsbärsättning samt krusbär; på Valje träffade vi enl. förväntan, Salza's och Robert D[e]l[a] G[ardie]; Tant Gustafva hade likväl inte kunnat komma för sin helsas skull. MH. Dückers båda voro äfven der; Allt var trefligt och gladt — Baron Lehausen[!] och Dr Jacobi voro der äfven — då efter middagen — källarbyggnaden skulle presenteras för de fremmande fruarna, Asector Nathell med sin stackars fru också kommo dit up; hon höll på att falla baklänges utför trappan men stöddes af Pappa, och hann jemt in i sängkammaren och sätta sig der på en stol innan hon fick en slagattacke i högra sidan, som i ögonblicket gjorde henne mållös. Gubbens sorg och tårar voro hjertska[ka]nde; oaktadt alla användna medel, förändrades ingenting innan vi alla reste. Baron Lehausen[!] kom med hit; jag spelade i salonen för damerna; det olyckliga *het* föll; den glädjen var korrt. Man såg på gravyrer, lampan var tänd i cabinetet!

Fredag d. 6te. Fru Nathell är död! Morfar och jag voro på Valje till häst i afton; jag var inne hos den känslolöse döende. När vi skulle rida från gården, kom man utspringande — med ett häftigt skrik hade hon slutat, kl. 7.

Salza's och Robert voro här till tidig middag kl. 2. Dela Gardies och Ramels reste på morgonen; nog var Augusta

Dardel *bra* tankfull — nå — nå, det fordras då man åtager sig en mors ansvar och rättigheter öfver barn hvars bekantskap man gör då de äro snart fullvexta!

Lördag d. 7de. Syning och badning på förmiddagen; vid hemgåendet från sjön mötte vi med glad förvåning Sigrid. Systrarna hade fått komma hit den dagen, emot vår väntan. M[or]föräldrarne reste till Valje på en stund. Eft. mid. sutto vi i Gröna lusthuset ända till théet; det öfverlades om systrarna skulle få stadna qvar öfver souper'n — Morfar tillstyrkte — färsk potates lockade och de blefvo till ½ 10 des Abends, delande med oss glädjen att höra läsas tacksägelsebref från T[ant] Kerstin, Léonore och Berzelius.

Söndag d. 8de steg jag upp kl. 5, uppgad af värmen — skref och läste innan frukosten; jag läser nu Arndts Sanna Christendom⁴ — Morfar hade fått något ledsamt bref med posten och var gruffligt mörk hela dagen. Vi läste en predikan af Rogberg; Gråta hafver sin tid, klaga hafver sin tid. (Ev. Jesus gråter öfver Jerusalem.)⁵ Vädrer var gudomligt; jag såg igenom ena delen af Galerie de Florence samt copierade Angelica Kauffmans porträtt.²⁹ Rita är obeskrifligt roligt; det plågar mig inte att omständigheter hindrat mig från större fullkomning i denna talent; glädjen af sjelfva sysselsättningen har jag, och för denna tackar jag Gud, samt skulle finna otacksamt att för mig sjelf förstöra denna glädje genom fruktlös saknad; dessutom har jag tyckt mig se att en sådan öfvervägande utveckling uti någon gren af skön konst, som man tillåter hos fruntimmer, stör till en olycklig grad det helas harmonie, att man ingalunda kan kalla den önskvärd.

I alla fall hafva talenterne i allmänhet så litet sammanhang med våra pligter, att ett fruntimmer oftast måste erfara att deras utöfning orsakar en tidsförlust som i de flesta fall är oförenlig med hvad lifvet fordrar af dem. Dock ville jag ingalunda utesluta dem ur upfostran; jag har sjelf så många rika stunder att tacka det obetydliga mått deraf som jag äger, för — och jag tror att skönhetsinnet är alltför naturligt hos fruntimmer, att det ej skall vara af vigt att leda det till föremål der det kan förädlas och utvecklas till ett sannt godt.

Måndag d. 9de. Pastor Berggren har varit här idag; det var en stor glädje att få se den hedersmannen; Ack alltid minnes jag hans predikningar i Flackarp, och vintren på Trolleberg. Mamma och jag reste till S[ölvits]borg och Valje på f.mid., mötte MH. Dücker på hitvägen, men tillbringade istället ett par timmar på Valje. Farmor satt i solen på gungan; M[oster] Ulla kom med sin Sigrid. När vi skulle resa, ropade Farmor på Mamma och hviskade: "Du är ändå mitt hjerta närmast du kära barn, du är från den gamla tiden, derföre äro du och dina barn mig så kära!" — Farmors innerliga kärlek till *vår* Mormor, den oförgätliga engalika Hedvig Klinkovström utströmmar öfver oss i det rikaste mått; Ack att ett kallare förhållande till hennes efterträderska, Mostrarnas Mor, äfven skall låta känna sitt inflytande!! Farmor är så nöjd med systrarna och de äro lyckliga som få lära rätt känna hela hennes engalikhets, den wördade! — Farmor sade om Sigrid: *Din lilla Sigrid är så snäll; så god och höflig mot alla, så tjenstaktig och vänlig; också säga alla här att de ej veta hvad de ville göra för att kunna vara dina flickor till tjenst, — de äro så*

goda! — Ack om Gabriella kunde bli lik Sigrid, så underlägsen i alla afseenden som *hon* varit ansedd! Men *hjärtat* segrar!

Tisdag d. 10de. M[oster] Ulla straxt efter middagen. Vi slutade med rörelse: le médecin du village.³⁰ Posten medförde från Brinkman verser till mig — (inte öfver mig) — diktade till min Mormor, samt bjudning att komma med M[or]föräldrarne till Stockholm samt bo hos honom, som en furstinna betjenas och besjungas som en huld Gudinna m. m. Stackars gode man finge han se min föga intagande gestalt, så förlorade han väl snart hågen till all denna grannlåt!

Man påstår att ryska kejsaren resignerar!!!! Den stora romerska conspirationen är upptäckt! 6000 personer äro invecklade deruti; man anar något österrikiskt deruti. — Hvilken stor tidpunkt — Pius den 9des! denne *liberale* påfve!!!! Det är högst intressant att lefva nu!

Onsdag d. 11te. Hur litet vet man om morgonen hvad som innan aftonen kan ske! Jag reser imorgon med Mormor till Marstrand! Baron Fleming ligger der mycket dålig. MH. Kjell kom hit till middagen att meddela denna, här likväl kända sorgliga omständighet, Morfar fick då den tanken att föreslå den goda Mormor denna resa; det var godt att så blef. MH. Kjell möter i Röinge — nej jag tror i Ch[ristian]stad för att bli vår kusk ända up. Gud bevara B[aron] Flemings lif tills Mormor hinner up. — Jag var vid stenbron och metade med Gabriella i afton. När jag kom hem gjordes up att jag skulle resa med. Hvad jag tackar mina föräldrar som tillåta mig att få erbjuda mig att söka vara Mormor till litet nytta på detta sätt! Men det förefaller mig helt högtidligt

aftonen innan vi anträda denna resa. Att Gud leder oss efter sitt goda behag, det vet jag, men hvad Hans vilja är, ligger gömdt för vår blick; med innerligaste bön för de mina och mig anförtror jag allt hvad som är mig dyrbart i dina händer, Gode Fader. — Du vet och gör med oss det bästa!! *Amen*. Morfar är utesägligt älskvärd! Hvad Amelie blir förundrad! Den älskade systemen har väl dragit in här i vårt gamla Årupsqvarter, när jag kommer hit igen; välkommen du kära!! Och du goda Sigrid! Vi resa härifrån kl. 3 imorgon. Fru Nathells begrafning blir helt tyst på Ljungby om fredag, Gubben är outtömlig i upmärksamhet för Farmor. Om måndag tror jag Genberg kommer! Charlotte är dålig i sitt knä.

Godnatt Årup med allt hvad du innesluter! Herren bevara dig med hvad du omsluter!! 370 Sv. P.B.³¹

Ulla Toll

Onsdag d. 25te. Gud ske lof vi äro hemma; allt har gått väl, allting är sig likt, fastän skorstenseld och Farmors krampcolik hotadt hem och hemmavarande; Genberg är rest efter 3 dagar!!

Thorsdag d. 26te berättelser om resan — slutade Sophie Langs porträtt.

Fredag d. 27de fullbordade min journal som jag sände till Oswald; gjorde en lång ridt till Allarp. Morföräldrarne och Sigrid reste till Valje. Fortepianot stämdes.

Lördag d. 28de det ljufligaste väder; vi sutto ute hela dagen; jag gick med Amelie om aftonen till Bromölla. Berättade om pastor Berggren och önskade få resa till Ifvö.

Söndag d. 29de reste Louise, Amelie och jag med MH. Duwall till Ifvö kl. 7 på morgonen; rodde dit i det varmaste väder. Det var så underligt att stå på

stranden af denna ö, vår längtans mål, sedan — alltid; detta år tycks vara bestämmt till ovanliga händelser. Vi hoppades få höra Pastor Berggren predika — ett minne af Flackarp, men infödingarne nedslogo detta hopp — det var P[astor] Hjortsbergs dag! Med mycken välvilja bemöttes vi af folket, som skaffade oss 2 små sköna enbetsvagnar, hvaruti vi färdades, först till Biskopskällaren, under Hogården; den är vacker, väl bibehållen och påminner alldeles, i smått om cryptan i Lund;³² sedan vidare till foten af Klacken, som kostade oss en mödosam vandring men belönade oss med en rik utsigt, 5 insjöar, Östersjön och Helgeå genomsкуро under våra ögon den gröna mattan; det är mera roligt än vackert att se landet utbreddt som en karta under sina fötter. Kl. ½ 1 körde vi in på prestgården; pastorn var i Kiaby. — Han skulle *händelsevis* predika sjelf denna dag. Vi presenterade oss sjelfva för den hyggliga Frun; under väntan dels ute, dels inne gjorde vi bekantskap med 2 M^{eller} Cavallin, gamla mor Berggren, en vacker 75 årig hygglig gumma, och de 2 små gossarne Theodor och Carl; då Pastorn kom kl. ½ 2 blef han bra glad att se oss. Med mycken tact bjöd man oss, ej middag, utan en skön frukost som vi mottogo med tacksamhet; aldrig har jag sett så treflig prestgård — jag såg en psalmodicon. Gumman tackade Gud för den lycka hon njuter hos sina barn. Vi gingo alla tillsammans i den gamla kyrkan, och hörde en ypperlig predikan om kärleken såsom trons frukt, och derefter predikoförhör. Hemkomna besågo vi Pastorns egna vackra rum, drucko saft och reste hem med saknad att det varit så korht[!]. Vi seglade hem med frisk vind. Voro här kl. ½ 8.

Måndag d. 30de sysslade jag med Louise. Var på Valje med Mamma och henne. Vi läste penningar och arbete af Oncle Adam.³³

Tisdag d. 31ste. Genberg har blifvit riksdagsman!! Jag skref till Sophie Lang, red till Edenryd.

Onsdag d. 1ste september. Den, länge ämnade prestmiddagen har varit i dag. För att berätta om Genberg och valet fingo Amelie och jag resa till Valje i droschan innan middagen, sedan vi först sutit ute i härligheten med Lotten; vi funno Farmor sittande i calott som klär den älskade så väl. Vi voro 25 personer; Dr Jacobis kommo öfver Uddarp från Köpenhamn. Efter thé reste alla och i treflighet samlades vi i cabinettet kring *Oncle Adam*.³³ MH. Düwall reste till Ch[ristian]stad på eft.mid.

Thorsdag d. 2de började med gråa moln, fortsattes med regn. Vi sutto i salonen och sydde, vi båda, innan frukosten. Morfar reste ½ 9 till Beckaskog; Kronprinsen kom dit igår. Jag spelade med Louise. Efter middagen nedföll som från skyarna ibland oss bjudningskort-och-bref till en bal på Widtsköfle d. 15de. Man läste derefter ett par nya tidningar samt *Penningarne* som är en *bra* och underhållande bok.³³ Under toilettesamtal gingo vi med Louise i skymningen på gården i regn. Vidare läsning till ½ 11.

Fredag d. 3^{die}. Amelie och jag sitta alla mornar i salonen vid ett fönster och arbeta; Ack den är så ljuflig, denna lugna tid — tillsammans med den älskade systemen; när skall den återkomma?

Lördag d. 4de. Morfar är så intresserad af Oncle Adam; den boken är också full af sanning, tycker jag.³³ Jacobis kommo till middagen. Amelie skulle rita Fru'n, till hennes svärmor.

Noter

¹ Felskrivning för den 14:de.

² Felskrivning för den 15:de.

³ Felskrivning för den 17:de; i fortsättningen åter korrekt.

⁴ Johann Arndt (1555—1621), tysk luthersk teolog, vars arbete "Vier Bücher vom wahren Christenthum" (1606—09) blev en av kristenhetens mest lästa uppbyggelseböcker; översatt till svenska 1647—48 och följd av ständigt nya upplagor, den senaste 1928—30.

⁵ Carl Georg Rogberg (1789—1834), präst, professor i pastoralteologi vid Uppsala universitet. Bland i Sverige tryckta predikosamlingar har få rönt en sådan uppskattning som hans, posthumt utgivna "Predikningar" (1—2, 1835; 2 uppl. 1838—39).

⁶ Bertel Thorvaldsen (1768—1844), dansk bildhuggare. 'Fronton' betecknade ursprungligen de triangelformade, med en avslutande list försedda gaveldelarna på grekiska tempel, men numera använt även för rent dekorativa arkitekturmotiv av liknande form oavsett placeringen. Vilken förlaga som legat till grund för teckningen, är oviss.

⁷ Rafael, en av ärkeänglarna. Hans gestalt är ungdomlig, stundom ridderlig.

⁸ Beställningssedel; en till skjutsanstalt i förväg avlåten skriftlig beställning av skjuts.

⁹ 'galet'; formen här bygdemålsfärgad.

¹⁰ Det omnämnda mötet var det femte skandinaviska naturforskarmötet i Köpenhamn den 12—17 juli 1847. "Forhandlingar" från mötet utkom 1849, där man finner ett föredrag av Berzelius, två av Retzius samt ett av Düben.

¹¹ Här i den ursprungliga betydelsen 'riktigt', den enda under 1600-talet. I fullt modern användning dock redan 1713 (E. Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, Lund 1932).

¹² En vanlig titel på anonyma uppbyggelseböcker.

¹³ Ibrahim pascha (1789—1848), egyptisk fältherre.

¹⁴ 'under mellantiden'.

¹⁵ Ernst Moritz Arndt (1769—1860), tysk patriot och skriftställare, blev 1806 insatt i den kommitté som under riksdrotsen Carl Axel Wachtmeister (1808 Trolle-Wachtmeister) skulle bearbeta och översätta svenska lagen före dess införande i Pommern. Arndts uppdrag var att jämte tre landsmän ombesörja översättningen medan svenska fackmän skulle bestämma

rikiliinjerna. Arndts ingripande i det senare arbetet och hans "egendomliga åsikter" vann inget gehör och det kom till uppträdanden mellan honom och Wachtmeister, varvid Arndt en gång blev "dugtigt snäst". Förhållandet efterlämnade hos Arndt ett kvarstående agg, som starkt framträdde i hans karakteristik av Wachtmeister i "Schwedische Geschichten unter Gustav III., vorzüglich aber unter Gustav IV. Adolf", författade 1810—11, men först publicerade 1839; i svensk översättning 1840. "Morfars", sonen Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters bidrag till historieskrivningen återfinnes i olika sammanhang, såsom i Henrik Reuterdahls bemötande i tidskriften "Studier, kritiker och notiser" 1841, i hans egna memoarer, i urval utgivna av Elof Tegnér under titeln "Anteckningar och minnen", 1—2, 1889 samt i Peter Wieselgrens biografi över fadern i "Biographiskt lexicon", 17, 1849, vilken uppenbarligen var anledningen till önskemålet om nämnda "upsats".

¹⁶ Redogörelser för sina naturvetenskapliga och särskilt kemiska studier och forskningar samt vänskapen till lärofadern Berzelius har Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister lämnat i sina i not 15 omnämnda memoarer.

¹⁷ 'körsbärsparti'.

¹⁸ Den kända sagan om riddar Blåskägg (Barbe-bleue), första gången i litterär form av Charles Perrault (1628—1703) i sagosamlingen "Les contes de ma mère l'Oye" (Paris 1697).

¹⁹ Mme Albertine-Adrienne Necker de Saussure (1766—1844), som utgav "L'éducation progressive, ou étude de cours de la vie" (1—2, 1828—32), följd av flera upplagor.

²⁰ Beteckningen torde näppeligen åsyfta den i mycket begränsad trakt av Västergötland använda bähytten utan snarare en vanlig stråhatt, inköpt av en västgötaknalle, den tidens kringresande försäljare av diverse kramvaror.

²¹ En utställning i Stockholm, refererad bl. a. i en serie artiklar i Dagligt allehanda 10/7—9/8 1847.

²² Barfod, J. C., Märkvärdigheter rörande skånska adeln. Utg. efter författarens handskrift [af G. O. Hyltén-Cavallius]. Sthm 1847.

²³ Porträtteckningen av Berzelius, som Ulla Toll den 3/8 sände till "Tant Kerstin" i Stockholm, har icke kunnat lokaliseras. "Index över svenska porträtt" (1—2, 1935—39) omnämner den ej.

²⁴ Intet litterärt citat, utan en komposition typisk för ett poesialbum.

²⁵ Citatet välkänt från Friedrich Schillers "Don Karlos", vars ingress lyder: "Die schönen Tage in Aranjuez sind nun zu Ende".

²⁶ Publikationen har ej kunnat beläggas.

²⁷ Ångfartyget Gottland trafikerade routen Stockholm—Västervik—Kalmar—Karlskrona—Karlshamn och åter; avgick från Karlshamn den 28/7 "i dagningen" och från Karlskrona kl. 10 samma dag. Resan till Stockholm tog en vecka i anspråk.

²⁸ Jean Jacques Ampère (1800—64) företog vidsträckt resor bl. a. 1841 till Egypten, Grekland och Italien. Utom i bokform har han skildrat sin resa till Egypten i "Revue des deux mondes" i en serie artiklar under titeln "Voyage et recherches en Egypte et en Nubie", av vilka den fjärde med undertiteln "Le Caire ancien et moderne" var införd i tom 17 (1847).

²⁹ Publikationen har ej kunnat beläggas, så vida det inte är fråga om någon försäljningskatalog från den under namnet Galerie de Florence kända konsthandeln i Paris. Angelika Kauffmann (1741—1807), berömd schweizisk målarinna, som "Morfar" avlade besök hos i Rom på sin utländska resa under 1804—05 (omtalat i hans "Anteckningar och minnen", I (1889), sid. 43).

³⁰ Formuleringen dunkel, men torde avse den i texten tidigare och senare omtalade läkaren "assessor" Nathell.

³¹ Psalmen, skriven för "Resande till lands och vatten", börjar med orden: "I Herrans namn far jag åstad Och är i Gudi trygg och glad" och bär i nuvarande psalmboksedition nr 503 (under rubriken "Vid resa").

³² Källaren, även kallad Kryptan, utgör resterna av det hus under Hovgården där ärkebiskopen Andreas Sunesson i svår kronisk ledgångssjukdom under 1223—28 tillbragte sina sista levnadsår.

³³ "Penningar och arbete" av Onkel Adam, pseudonym för Carl Anton Wetterbergh, Norrköping 1847.

Person- och ortsregister

Amelie, förf:s syster, se: Toll, Nils Ludvig Christoffer.

Amelie, "Moster Ullas Amelie", 1832—55, dotter till Kjell Henrik Barnekow och Ulrika Eleonora Sofia Wachtmeister.

Barnekow, Kjell Henrik, 1804—63, kammarherre, greve, g. m. Ulrika Eleonora Sofia Wachtmeister, dotter till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

Baronen, förmodligen Leuhusen.

Beata, möjligen *Beata Sofia Wrangel*, 1807—84, g. m. kammarherren greve Carl Axel Wachtmeister, 1795—1865, på Hanaskog.

Berggren, Johan Otto, 1806—72, tjänstgjorde som komminister i Uppåkra 1837—42, kyrkoherde i Ivö och Kiaby 1843—57, därefter i Vanstad och Tolånga. G. m. Petronella Elisabet (Elise) Kallenberg, 1818—1902. Utom sönerna Bernt Theodor, 1844—1914, och Carl Henrik, 1846—61, hade han tre döttrar och två söner.

Berzelius, J. Jacob, 1779—1848, läkare, kemist och naturforskare, adlad 1818, friherre 1835. G. 1835 m. Johanna Elisabeth Poppius, 1811—84.

Bonde, Gustaf, 1773—1855, hovman, excellens, kallad "den blinde excellensen", erhöi som innehavare av fideikommisset Trolleholm kungl. tillstånd 1809 att jämte sitt eget begagna släkten Trolles namn och vapen och kallade sig Trolle-Bonde.

Braun, Gustaf Henric Philip von, 1813—88, löjtnant 1842 vid Vendes artilleriregemente, kapten 1950, avsked 1951 och blev en framstående jordbrukare på sin egendom Rydholm, Västergötland.

Braun, Pehr Svensson, 1811—79, huspredikant hos riksdrotsinnan Trolle-Wachtmeister 1841 och efter hennes död 1848 hos Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, kyrkoherde i Huaröd och Svensköpp 1857 och i Hög och Kävlinge 1866.

Bring, Ebbe Samuel, 1785—1855, professor i historia vid Lunds universitet, god vän till Paul Genberg.

Brinkman, Carl Gustaf von, 1764—1847, diplomat och skald, friherre. Hans ofantliga brev- och handskriftssamling tillföll genom testamente Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, det s. k. Brinkmanska arkivet på Trolle-Ljungby.

Brown, se: Braun, Pehr Svensson.

Bäckaskogs kungsgård (Kiaby sn), innehades sedan 1845 såsom arrende av dåvarande

kronprinsen, sedermera konung Karl XV. *Cavallin*, antagligen döttrar till kyrkoherden i Borlunda och Skeglinge Samuel Johan Cavallin, 1772—1841, vilka hade förbindelser i Kristianstad.

Charlotte, se: Dücker, Christian Vilhelm Rutger resp. Trolle-Wachtmeister, Hans Gabriel.

Dardel, Augusta, se: Ramel, Hans.

Dardel, Louis-Alexandre, 1821—1901, ägde den gamla familjeegendomen Vigner vid St Blaise i Neuchâtel (Schweiz).

De la Gardie, Pontus Henrik, 1805—80, underlöjtnant, greve, g. m. Eleonora Ramel, 1809—94.

De la Gardie, Robert, 1823—1916, landshövding, greve, son till landshövdingen greve Axel Gabriel De la Gardie, 1772—1838, och Maria Gustava Adlerbielke, 1794—1877.

Duwall, Axel Jakob, 1797—1853, härads-hövding, friherre, g. m. Lovisa Catharina Wachtmeister, dotter till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

Düben, Gustaf Vilhelm Johan von, 1822—92, läkare, naturforskare, professor vid Karolinska institutet.

Dücker, Christian Vilhelm Rutger, 1805—72, ryttmästare, greve, g. m. Hilda Charlotta Virginia Wachtmeister, dotter till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

Ellinge (Västra Sallerups sn), innehades sedan 1828 av Carl Fredrik Dücker, 1800—89, g. m. Mariana Hedvig Charlotta von Rosen, 1817—97, dotter till Fredrik Daniel von Rosen.

Falkenberg af Trystorp, Melker Georg, 1798—1867, ryttmästare, friherre, blev befreundad med Dückers genom gifte med Ebba von Rosen, 1809—63, dotter till Fredrik Daniel von Rosen och Maria Charlotta Norlindh.

Farmor betecknar Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters moder Ulrika Lovisa Maria Wachtmeister, f. Sparre.

Fleming, Gustaf Adolf, 1781—1848, överste, friherre, broder till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeisters tredje hustru.

Gabriella, förf:s syster, se: Toll, Nils Ludvig Christoffer.

Genberg, Paul G., 1811—75, professor i praktisk filosofi vid Lunds universitet,

statsråd och biskop i Kalmar stift. G. m. Amalia Charlotta Christina Toll, dotter till Nils Ludvig Christoffer Toll. — Hans litterära kvarlätenskap förvaras i Lunds universitetsbibliotek; se vidare under förf. Ulrika Toll.

Hjortsberg, Johan Erik, 1802—69, prästvigd 1828, innehavare av klockarelägenheten i Kiaby 1834, kyrkoherde i Fulltofta och Östra Äspinge 1854 och i Västerstad 1861.

Jacobi, Georg Wilhelm Arnold, 1807—98, dansk läkare, inkallad under den då rådande koleraepidemien 1834 av Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister som läkare vid Årups och Trolle-Ljungbys fideikommiss, svensk medborgare 1835 och efter i Lund 1841 avlagda medicine examina praktiserande läkare i Sölvesborg. G. 1:o 1842 m. Jeanette Helena Elise Hjort, 1820—62.

Kjell, se: Barnekow, Kjell Henrik.

Klinckowström, Hedvig, se: Toll, Nils Ludvig Christoffer resp. Trolle-Wachtmeister, Hans Gabriel.

Kronprinsen, sedermera konung Karl XV, innehade sedan 1845 såsom arrende Bäckaskogs kungsgård.

Landgren, har ej kunnat identifieras.

Lang, Sophie Elisabeth, 1820—98, dotter till ryske generalkonsuln i Göteborg Conrad Friedrich (Fredrik) Lang, 1775—1850, och Sara Elisabeth Minten, 1785—1842, i hennes 2:a gifte. — Ulla Toll gjorde hennes bekantskap på båtresan hem från Marstrand den 22 augusti och blev mycket intagen av henne. Liksom Ulla Toll var Sophie Lang en rikt konstnärligt och musikaliskt begåvad dam. Ett besök avlades också dagen efter hos henne och fadern på deras lantställe i Göteborgstrakten. (För dessa uppgifter har jag att tacka docenten Christopher Toll och arkivarien Per Clemensson.)

Lehausen, se: Leuhusen.

Leijonhufvud, Eleonora Carolina Sofia, 1828—1919, brorsdotter till Kerstin Leijonhufvud, g. 1860 m. sin kusin generalfälttygmästaren friherre Carl Viktor Gustafsson, Leijonhufvud, 1822—1900.

Leijonhufvud, Kerstin, "Tant Kerstin", 1793—1877, ogift, dotter till översten

- friherre Sebastian Leijonhufvud, 1738—1818, och Eva Charlotta Cronstedt, 1760—1843.
- Leonore*, se: Leijonhufvud, Eleonora Carolina Sofia.
- Leubusen*, troligen Wilhelm Reinhold, 1768—1853, major, friherre, vars första hustru Ottiliana Charlotta Wrede var dotter till generalen friherre Fabian Casimir Wrede af Elimä och Ottiliana Charlotta Fleming af Liebelitz.
- Ljungby, se: Trolle-Ljungby.
- Lotten*, "Lilla Lotten", Sigrid Ulrika Charlotta (Lotten), 1844—1926, dotter till Axel Jakob Duwall och Lovisa Catharina Wachtmeister.
- Louise*, se: Wachtmeister, Gustaf.
- Lundell, Jakob*, 1813—52, professor i administrativ rätt och nationalekonomi vid Lunds universitet, g. 1848 m. Emilie Vilhelmine Katarine Krieger.
- Marieberg (på Kungsholmen i Stockholm), 1818—84 förläggning för Högre artilleriläroverket, sedermera Krigshögskolan och Artilleri- och ingenjörhögskolan.
- Morfar, mormor och morföräldrarna betecknar Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister såsom varande styv-morfar och hans tredje hustru Sigrid Margareta Charlotta Fleming.
- Moster Ulla betecknar Ulrika Eleonora Sofia Wachtmeister, dotter till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister och g. m. Kjell Henrik Barnekow.
- Möller*, möjligen Nils Peter Möller, 1803—60, sedan 1838 innehavare av den nya "sångare- och klockaretjänsten" vid domkyrkan i Lund och vars orgelkonserter åhördes av familjen Toll.
- Nathell, Johan Fredric*, 1778—1851, regementsläkare med assessors fullmakt vid Norra skånska infanteriregementet 1812—25, blev 1809 husläkare hos riksdrotsen Carl Axel Trolle-Wachtmeister och var bosatt på Trolle-Ljungby så länge riksdrotsinnan levde; flyttade 1849 till Vidriksberg. G. 1812 m. köpmansdottern Sophie Magdalena Hesse, som vid sin bortgång var 64 år gammal.
- Oblsson* (i texten Olson), *Jöns*, 1805—80, prästvigd 1828, innehavare av klockarlägenheten i Ivetofta 1846, vice pastor s. å., kyrkoherde i Norra Rörum och Hallaröd 1853.
- Oswald*, förf:s broder, se: Toll, Nils Ludvig Christoffer.
- Ramel, Hans*, 1807—56, löjtnant, friherre, g. 1:o 1831 m. Ebba De la Gardie, 1813—43, 2:o 1847 14/6 m. Augusta von Dardel, 1816—1905.
- Retzius, Magnus C.*, 1795—1871, läkare, livmedikus 1819—37, professor vid Karolinska institutet.
- Retzius, Nils Mathias*, f. 1793, kapten 1832—46 vid Vendes artilleriregemente.
- Rosen, Fredrik Daniel von*, 1785—1866, överste, greve; dottern Mariana Hedvig Charlotta g. m. innehavaren av Ellinge Carl Fredrik Dücker.
- Saltza, Carl Anton Filip*, 1811—83, ryttmästare, överceremonimästare, friherre och vid faderns död 1858 greve, g. m. Christina Gustava De la Gardie, 1822—91, syster till Robert De la Gardie.
- Sigrid*, förf:s syster, se: Toll, Nils Ludvig Christoffer.
- Sigrid, "Moster Ullas Sigrid"*, 1834—1901, dotter till Kjell Henrik Barnekow och Ulrika Eleonora Sofia Wachtmeister.
- Sjöholm (Östra Vingåkers sn), innehades av överstelöjtnanten Gustaf Wachtmeister.
- Sophie-Louise*, se: Wachtmeister, Gustaf.
- Staël von Holstein, Carolina (Caroline) Elisabeth*, 1794—1862, ogift, dotter till översten, friherre Joachim Staël von Holstein, 1759—1836.
- Staël von Holstein, Eleonora (Nora) Agneta*, 1792—1876, ogift, den föregåendes syster.
- Starck, Carl*, 1787—1852, kyrkoherde i Åhus, prost i Villands kontrakt. G. m. företrädarens dotter Dorothea Beata Aulin, 1799—1868. — Textens "prostarne" får tolkas antingen som en ren fel-skrivning eller så att Carl Starcks broder Lars Gustaf, 1798—1862, var med vid besöket. Denne var dock ej prost, blev amiralitetspastor i Karlskrona 1830 men hade 1846 tillträtt kyrkoherdetjänsten i Moheda.
- Sölvesborgs slott (Sölvesborgs landsförsaml.), egendom ingående i Ärups fideikommiss.
- Tant Gustava, se: De la Gardie, Robert.
- Tant Kerstin, se: Leijonhufvud, Kerstin.
- Thilda*, troligen den Thilda som i november

1841 uppvaktades på Ärup av friherre Carl von Düben, 1818—88, till "Morbror Dückers" förargelse, eftersom Düben som nyutexaminerad jurist saknade möjlighet att försörja en hustru. Uppvaktningen ledde ej till giftermål och närmare identifiering av Thilda återstår. (För uppgiften har jag docenten Christopher Toll att tacka.)

Toll, Ebba Carolina Maria Charlotta, 1824—1900, dotter till ryttmästaren Per Axel Toll, 1788—1867, och Brita Catharina von Schwerin, 1800—87.

Toll, Nils Ludvig Christoffer, 1783—1862, överste, g. 1819 på Ärup m. Gustava Hedvig Maria Möllerswärd, 1799—1856, dotter till överstelöjtnanten Otto Reinhold Möllerswärd, 1763—1802, och Hedvig Amalia Charlotta Klinckowström, 1777—1810, i hennes 1:a gifte (g. 2:o 1806 m. Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister).

Barn:

Amalia (Amelie) Charlotta Christina, 1821—1912, g. 1849 m. statsrådet och biskopen Paul Genberg.

Ulrika (Ulla) Hedvig Gabriella, 1822—94, ogift. — Se denna.

Johan Ludvig Oswald, 1826—89, generalmajor.

Sigrid Emerentia Lovisa, 1831—79, ogift.

Gabriella Elisabet Charlotta, 1832—99, ogift.

Toll, Ulrika (Ulla) Hedvig Gabriella, förf. till Somrardagboken och dotter till Nils Ludvig Christoffer Toll, växte upp i ett högst bildat och musikaliskt hem i Lund, en av medelpunkterna för litterära och musikaliska intressen. I all sin korthet ger dagboksbladen bilden av en känslsam, varmt religiös och begåvad dam, som icke blott behärskade kulturspråken och följde med in- och utländsk litteratur utan även ägde musikalisk och konstnärlig talang. Liksom sin äldre syster Amelie var hon en god tecknare och målare. Det lilla aktsstycket är samtidigt ett intressant kulturhistoriskt dokument. Manuskriptet, påträffat i Akademiska föreningens arkiv, ingår i Lunds universitetsbiblioteks samlingar. Proveniensen i övrigt okänd.

I Waldemar Swahns memoarer "Ur min-

nas sekretär", del 2, återges bl. a. delar av en dagbok, som Ulla Toll förde under sin vistelse hos Amelie och svågern Paul Genberg i Stockholm 1850—51. Swahn citerar även brev och meddelar att Ulla Toll som "en av landets mest flitiga brevskrivarinnor" förde en omfattande korrespondens och skrev t. ex. varje vecka ett minst 12-sidigt långt brev till systern Amelie i Kalmar. Lunds universitetsbibliotek har i olika etapper och från skilda håll fått mottaga Paul Genbergs efterlämnade papper (dagböcker, manuskript och brev), i första hand från biskopinnan själv, men brev från familjen Toll saknas helt. Ulla Tolls dagböcker, inklusive den ovannämnda, innehaves numera av Waldemar Swahns broder, bankrevisorn Åke Swahn; en uppgift som jag har att tacka förste bibliotekarie John Rohnström för. På förfrågan har bankrevisor Swahn meddelat, att han även har en större samling icke närmare kända brev från familjerna Genberg och Toll, vars uppordnande han dock gått i författning om.

Trolleberg (Flackarps sn), se: Trolle-Ljungby.

Trolle-Ljungby (Trolle-Ljungby sn), ägdes av Ulrika Lovisa Maria Sparre, g. m. Carl Axel Trolle-Wachtmeister. Denne innehade tidigare Trolleberg och efter hans död överflyttades med kungligt tillstånd 1830 fideikommissnaturen från detta till Ljungby, varvid egendomen fick sitt nuvarande namn. Sonen Hans Gabriel hade vid faderns bortgång erhållit Ärups fideikommiss, som tillfallit släkten genom testamente av hans mors moster Magdalena Sofia Coyet, 1722—96.

Trolle-Wachtmeister, Axel Knut, 1812—1907, landshövding, greve, g. 1:o 1842 m. Henrietta Gunilla Wachtmeister, 1822—43, 2:o 1845 m. Sofia Louise Wachtmeister, 1825—85, döttrar till Gustaf Wachtmeister och Louise Fredrika De Geer af Leufsta.

Trolle-Wachtmeister, Carl Axel, 1754—1810, riksdrots, greve, g. 1780 m. Ulrika Lovisa Maria Sparre, 1762—1848.

Son: Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, 1782—1871.

Trolle-Wachtmeister, Hans Gabriel, 1782—

1871, ämbetsman, excellens, naturforskare, greve, g. 1:o 1806 m. Hedvig Amalia Charlotta Klinckowström, 1777—1810, i hennes 2:a gifte (g. 1:o 1798 m. överstelöjtnanten Otto Reinhold Möllerswärd, 1763—1802), 2:o 1811 m. Catharina Charlotta Leijonhufvud, 1783—1825, 3:o 1826 m. Sigrid Margareta Charlotta Fleming af Liebelitz, 1788—1861.

Barn:

1. Ulrika Eleonora Sofia, 1807—50, g. 1831 m. Kjell Henrik Barnekow.
 2. Axel Knut Trolle-Wachtmeister, 1812—1907.
 2. Lovisa Catharina, 1813—59, g. 1835 m. Axel Jakob Duwall, 1797—1853.
 2. Hilda Charlotta Virginia, 1814—1909, g. 1839 m. Christian Vilhelm Rutger Dücker, 1805—72.
 2. Amalia Gabriella, 1818—37.
- Uddarp (Skepparslövs sn), innehades av Christian Vilhelm Rutger Dücker.
- Ugerup (Köpinge sn), innehades av Kjell Henrik Barnekow.
- Wachtmeister, Alarik, 1804—87, generalmajor, greve, g. 1840 m. Gustava Hen-

rietta Lovisa von Platen, 1818—1906.

Wachtmeister, Gustaf, 1792—1859, överstelöjtnant, greve, g. m. Louise Fredrika De Geer af Leufsta, 1796—1882. Döttrarna Henrietta Gunilla och Sofia Louise var efter varandra gifta med Axel Knut Trolle-Wachtmeister, 1812—1907, son till Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister.

Wachtmeister, Gustaf, 1829—1903, extra kadett 1845, sekundlöjtnant vid flottan 1848, gick i utländsk tjänst.

Valje (Sölvesborgs landsförsaml.), herrgård ingående i Ärups fideikommiss.

Wallengren, Olof Petter, 1797—1866, kyrkoherde i Trolle-Ljungby och Gualöv.

Vidriksberg (Ivetofta sn), herrgård inom Grödbby by strax norr om Valje, uppförd av riksdrotsen Carl Axel Trolle-Wachtmeisters maka.

Vittskövle (Vittskövle sn), innehades sedan 1837 av Rudolf Hodder Stjernswärd, 1808—67, genom sitt gifte med Maria Hagerman.

Wrangel af Sauss, Fredrik Ulrik, 1820—58, ryttmästare, greve.

Ärup (Ivetofta sn), se: Trolle-Ljungby.

Litteratur- och källförteckning

Genberg, P., Efterlämnade papper. Lunds universitetsbibliotek.

Tollska släktarkivet, tillhörande Ätten Tolls släktförening och förvarat hos docenten Christopher Toll, Stockholm, som jag har att tacka för arbetskrävande efterforskningar samt uppgifterna rörande Sophie Lang och Thilda.

Cavallin, G., Lunds stifts herdaminne. 1—5. Lund 1854—58.

Elgenstierna, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor. 1—9. Sthm 1925—36.

Lunds domkyrkas historia 1145—1945 ... utg. av E. Newman. 1—2. Sthm 1946.

Lunds stifts herdaminne ... utg. av G. Carl-

quist. Ser. 2. Biografier. 2—9. Lund 1948—63.

Mannström, O., Oscar Ekman 1812—1907 ... Sthm 1922.

Stael von Holstein, J., Herrgårdsliv i Skåne för hundra år sedan. Överste Joachim Stael von Holsteins dagböcker. [Utg. av Pehr Johnson.] Malmö 1933.

Swahn, W., Ur minnenas sekretär. [1]—2. Sthm 1942—43.

Svenskt konstnärslexikon. 5. Malmö 1967 (artiklarna över Amalia och Ulrika Toll).

Trolle-Wachtmeister, H. G., Anteckningar och minnen. I urval ordnade och utg. af Elof Tegnér. 1—2. Sthm 1889.

Skånelandslitteratur

Historisk-antikvarisk bibliografi sammanställd av John Tuneld

Forts. från nr 1, 1971

Bergtagen bygd. En rapsodisk bygdeskildring från Oppmanna-Vånga. Utg. av Oppmanna-Vånga sparbank. Arkelstorp, Oppmanna-Vånga sparbank, 1970. 8:o. 235, (2) sid. Inb. Kr. 29: 20.

Brogårdh, Thore, De gamle berättar. Markaryd, Förf. (Sjuhult, Hallaryd), 1970. 8:o. 133 sid. Kr. 17: 50; inb. 25: —.

Ek, Sven B., Östra Torn. En etnologisk bystudie. [Summary.] Uppsala, Lundequistiska bokh., 1970. 8:o. 125 sid., (1) kartbl. Kr. 28: —. (Folklivsskildringar och bygdestudier utg. av K. Gustav Adolfs akademien. 7.)

Frostin, Ernst, I oxens tecken. Vellinge, Asps bokh., 1970. 8:o. 142, (1) sid. Kr. 22: 25. (Oxie härads hembygdsförenings årsbok. 1/2.)

Harplinge. En bok om hembygden. Utg. av Harplinge hembygds- och fornminnesförening. [Ny uppl.] Harplinge, Harplinge hembygds- och fornminnesförening, 1970. 8:o. 353, (1) sid. Kr. 30: —; inb. 35: —.

Johansson, Ivar, Västra Göinge härad och domsaga. 2. Händelser och människor under 18:e seklet. Anteckningar. Företal av Per Stjernquist. Teckningar: Björn Svensson. Hässleholm, Tingshusbyggnadsskyldige i Västra Göinge domsaga, 1970. 8:o. 388 sid. Inb. Kr. 30: —.

Karlskrona. En bebyggelseinventering. Enligt stadsfullmäktiges uppdrag utg. av Kommittén för bebyggelseinventering i Karlskrona. Karlskrona, Karlskrona stad, 1970. 8:o. 164 sid., (1) kartbl. Kr. 24: 35.

Krönika från Fagereds pastorat. 1970. Fagered, Fagereds pastorats hembygdsförening, 1970. 8:o. 77, (1) sid. Kr. 7: —.

Limhamniana. 12 (1970). Limhamn, Limhamns museiförening, [1970]. 8:o. 109, (1) sid. Kr. 15: —.

Lindström, Gunnar, Karlshamnsskisser. Saml. 4. [Karlshamn, Lundins bokh., 1970]. 8:o. 119 sid. Kr. 20: —.

Olsson, Nils, Silver i S:t Maria kyrka, Ystad. Ystad, Ystads församling, 1970.

8:o. (51) sid.

Sarvas, Pekka, De svenska myntskatterna från 1700-talet (Nordisk numismatisk årsskift. 1969 [tr. 1970], sid. 116—172). Tveiten, Hallvard, Östra Karabys historia... Lund, Skånsk kultur, 1970. 8:o. 72 sid. Kr. 24: —.

Vide, Sten-Bertil & Olsson, Lars, Din trakt. Mellan Billebjer, Kläggeröd och Vombsjön i Dalby och Veberöds kommuner. Dalby, Lions club, 1970. 8:o. 21, (1) sid., (1) karta. Kr. 5: —.

1971.

Ahlstedt Yrild, Inger, En romansk inskrift i Gualövs kyrka (Fornvännen. 66 (1971), sid. 214—220).

Anjou, Sten, Heligkorskyrkan i Dalby. 6 uppl. genomsedd av E. Gustafsson. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971. 8:o. 21 sid. Kr. 2: 50. (Svenska fornminnesplatser. 16.)

Berggren, Erik, Halmstad. Staden vid västerhavet. Illustr. av Olle Agnell. Stockholm, Bonnier, 1971. 8:o. 170, (1) sid. Inb. Kr. 48: —.

Bjärebygden. Årsbok för Bjäre härads hembygdsförening. 1971. Båstad, Bjäre härads hembygdsförening, 1971. 8:o. 122, (38) sid. Kr. 15: —.

Blekingeboken. Årsbok för medlemmarna i Blekinge musei- och hembygdsförening. 49 (1971). Karlskrona, Blekinge musei- och hembygdsförening, 1971. 8:o. 210 sid. Kr. 20: —.

Boken om Sofiero. Ett kungligt sommarresidens vid Sundets strand i ord och bild till hundraårsjubileet av slottets tillblivelse. Inledning: Karl Ragnar Gierow. Texter av Stig H:son Ericson, Carl-Fredrik Palmstierna, Sven Gréen. 3 uppl. Malmö, Allhem, 1971. 4:o. (1), 231, (11) sid., (2) pl.-bl. Inb. Kr. 39: 50.

Brogårdh, Thore, Kring en gammal riksgrens. Markaryd, Förf. (Sjuhult, Hallaryd), 1971. 8:o. 123, (2) sid. Kr. 17: 85; inb. 25: 50.

Christiansson, Olof, Halmstad. En vandring genom sekler i staden vid västerhavet. Färgfoto: K. W. Gullers, Göte Karlsson. Halmstad, Spektra, 1971. 8:o. (128) sid. Inb. Kr. 42: —.

- Ek, Sven B.*, Nöden i Lund. En etnologisk stadstudie. Lund, Gleerup, 1971. 8:o. 237, (1) sid. Kr. 44:70. (Skrifter från Folklivsarkivet i Lund. 11.)
- Frostabygden. 1971. Höör, Frosta härads hembygdsförening, 1971. 4:o. 36 sid. Kr. 8:—.
- Föreningen Gamla Christianstad. Årsskrift. 22/23 (1969—1970). Kristianstad, Föreningen Gamla Christianstad, 1971. 8:o. 112, (1) sid. Kr. 20:—.
- Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 48 (1971). Halmstad, Föreningen Gamla Halmstad, 1971. 8:o. 260, (1) sid., (2) pl.-bl. Kr. 20:—.
- Det gamla Lund. Gamla Lund. Årsskrift. 52 (1970). Lund, Föreningen Gamla Lund, 1971. 8:o. 77 sid. Kr. 18:— (Sid. 3—70, 75—77: *Ingers, Ingemar*, Ortnamnen i Lund. 2. Sankt Peters kloster och Lunds landsförsamling.)
- Årsskrift. 53 (1971). Lund, Föreningen Gamla Lund, 1971. 8:o. 149 sid. Kr. 30:— (Sid. 3—145: *Leide, Arvid*, Akademiskt 1700-tal. Minnesbilder från Lunds universitet.)
- Det gamla Trelleborg. Årsskrift. 1971. Trelleborg, Trelleborgs museum, 1971. 8:o. 119 sid. Kr. 17:—.
- Græbe, Henrik*, Kyrkorna i Vä. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971. 8:o. 139 sid. Kr. 55:— (Sveriges kyrkor. 139. Skåne. 3. Gälds härad. 1.)
- Gälds härads hembygdsförenings årsbok. 36 (1971). Degeberga, Gälds härads hembygdsförening, 1971. 8:o. 96 s. Kr. 10:—.
- Göinge hembygdsförenings årsbok. 50 (1971). Broby, Göinge hembygdsförening, 1971. 8:o. 135 sid. Kr. 10:—.
- Halland. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvård i Halland. 54 (1971). Halmstad, Hallands museum, 1971. 8:o. 184 sid. Kr. 18:—.
- Halland och hallänningar. Årsbok. 15/16 (1970—1971). Folklig kamp, tro och bildning i Halland. Halmstad, Samfundet Hallands biblioteks vänner, 1971. 8:o. 300, (1) sid. Inb. Kr. 35:—.
- Hallandsbygd. 13 (1971/72). Falkenberg, Mellersta Hallands hembygds-krets, 1971. 8:o. 118, (1) sid. Kr. 5:—.
- Holmberg, Rikard*, Rundbågsgavlarnas epok. Apropå ett nyutkommet arbete av Eyvind Unnerbäck [Welsche Giebel. Stockholm 1971] (Fornvännen. 66 (1971), sid. 291—304).
- Johannesson, Gösta*, Skånes historia. Stockholm, Bonnier, 1971. 8:o. 495 sid., (8) pl.-bl. Inb. Kr. 98:—.
- Kraft, Salomon*, Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. Lund, Gleerup, 1971. 8:o. XVI, 86 sid. Kr. 27:05. (Skånsk senmedeltid och renässans. 9.)
- Kring Helge å. Årsskrift för Föreningen Gamla Christianstad, S:a Annas gille, Villands härads hembygdsförening. 1971. Kristianstad, Föreningen Gamla Christianstad, 1971. 8:o. 111 sid.
- Krönika från Fagereds pastorat. 1971. Fagered, Fagereds pastorats hembygdsförening, 1971. 8:o. 83, (1) sid. Kr. 8:50.
- Kullabygd. Kullens hembygdsförenings årskrift. 44 (1971). Höganäs, Kullens hembygdsförening, 1971. 8:o. 168 sid. Kr. 15:—.
- Limhamniana. 13 (1971). Limhamn, Limhamns museiförening, [1971]. 8:o. 127, (1) sid. Kr. 15:—.
- Lindgren, Mereth*, Ett nytt tolkningsförsök av de romanska kalkmålningarna i Vinslöv (Fornvännen. 66 (1971), sid. 113—117).
- Majewski, Janerik*, Gatunätets utveckling i fyra stadskärnor av medeltida ursprung [Köpenhamn, Lund, Malmö, Ystad] (Svensk geografisk årsbok. 47 (1971), sid. 161—183).
- Malmö. Malmö fornminnesförenings årskrift. 39 (1971). Malmö, Malmö fornminnesförening, 1971. 8:o. 144, (14) sid. Kr. 20:—; inb. 26:—.
- Malmö stads historia... Huvudred.: *Oscar Bjurling*. Malmö, Allhem. 8:o.
1. Malmötrakts förhistoria. [Av] *Bengt Salomonsson*. — Stadens historia före 1500. [Av] *Lennart Tomner*. — Malmö byggnadshistoria till 1820. [Av] *Einar Bager*. 1971. 406, (4) sid., (32) pl.-bl., (5) faks.-bl. Inb. Kr. 85:—.
- Meddelanden från Lunds universitets historiska museum. 1969/1970. Lund, Gleerup, 1971. 8:o. 322 sid. Kr. 47:05.
- Michelsen, Peter*, Huset fra Dörröd. Lyngby, Frilandsmuseet, 1971. 8:o. 32 sid.

- Minnen från Helsingborg och dess skola. 38. Stockholm, Helsingborgspojkarnas gille i Stockholm, 1971. 8:o. 267 sid. Kr. 19: 70.
- Nordholm, Uno*, Akademiapoteket i Lund (Svensk farmaceutisk tidskrift. 75 (1971), sid. 129—139, 161—170, 209—215, 249—255, 439—444).
- , Apoteket Svanen i Lund genom sekler-na. Lund, AB P. H. Lindstedts univ.-bokh., 1971. 8:o. 87 sid. Kr. 35: —.
- Olsson, Nils*, Ystadiensiskt 1800-tal. Ystad, Ystads fornminnesförening, 1971. 8:o. 98, (1) sid. Kr. 25: —. (Ystads fornminnesförenings skrift. 16.)
- Onsjöbygden. Onsjö härads hembygdsförenings årsbok. 16 (1970—1971). Teckmatorp, Onsjö härads hembygdsförening, 1971. 8:o. 72 sid. Kr. 8: —.
- Ortnamnen i Blekinge län... utg. av Ortnamnsarkivet i Uppsala. 2. Bräkne härad. Territoriella namn. Av *Bertil Ohlsson*. Uppsala, Lundequistska bokh., 1971. 8:o. 68, (2) sid. Kr. 23: 55.
- Osby hembygdsförening. Årsbok. 12 (1971). Osby, Osby hembygdsförening, 1971. 8:o. 112 sid. Kr. 12: —.
- Palmgren, Yngve*, Född till agitator. En studie i August Palms politiska utveckling och verksamhet. Stockholm, Rabén & Sjögren, 1971. 8:o. 454, (1) sid., (6) pl.-bl. Inb. Kr. 68: —.
- Rausing, Gad*, Arkeologien som naturvetenskap. Lund, Historiska museet; Glee-
rup, 1971. 8:o. 254 sid. Kr. 27: 05. (Från forntid och medeltid. 5.)
- Rydbeck, Otto*, Glimmingehus. 10 uppl. Förkortad och genomsedd av *Erik Bohrn* och *Ake Nisbeth*. With an English summary. Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971. 8:o. 23, (1) sid. Kr. 3: 50. (Svenska fornminnesplatser. 7.)
- Skånes hembygdsförbund. Årsbok. 1971. Matvanor. Lund & Kristianstad, Skånes hembygdsförbund, 1971. 8:o. 212 sid. Kr. 18: —.
- Strömberg, Märta*, Die Megalithgräber von Hagestad. Zur Problematik von Grabbauten und Grabriten. Mit einem Beitrag von *J. Lepiksaar*. Lund, Glee-
rup, 1971. 8:o. XVI, 396 sid. Kr. 129: 40. (Acta archaeologica Lundensia. Series in 8:o. 9.)
- , Om gånggriften i Tågarp, Ö. Tommarp, och andra stenkammargravar på Österlen. Simrishamn, Österlens museum, 1971. 8:o. 86 sid. (Föreningen för fornminnes- och hembygdsvård i sydöstra Skåne. Småskrifter. 11.)
- , Senneolitiska huslämningar i Skåne (Fornvännen. 66 (1971), sid. 237—254).
- Svenska turistföreningen. Årsskrift. 1971. Blekinge. Stockholm, Svenska turistföreningen, 1971. 8:o. (2), 336 sid. Kr. 27: —; inb. 35: —.
- Sydsvenska ortnamssällskapets årsskrift. 1971. Lund, Sydsvenska ortnamssällskapets förlag, 1971. 8:o. 83 sid. Kr. 15: —.
- Säaså. Skånsk samling. 27/28 (1970—1971). Ängelholm, Sällskapet Skånsk samling (Ossjö 104), 1971. 8:o. 75, (1) sid. Kr. 15: —.
- Tornabygden. 3 (1971). Lund, Torna härads hembygdsförening, 1971. 8:o. 39, (1) sid. Kr. 10: —.
- Törngren, Pehr Henrik*, Lovisa Maria Hjelms ättlingar 1772—1971. En släktbok utg. av *Gerhard Bendz*, *Beatrice von Hofsten* och *Bengt O. T. Sjögren*. Stockholm, Hedengrens bokh., Sandbergs bokh., 1971. 8:o. XVI, 558 sid., (3) pl.-bl. Kr. 125: —.
- Wängö, Joël*, Berömda hallänningar. Halmstad, Bokförlaget Spektra AB, 1971. 8:o. 259, (1) sid. Kr. 28: 25; inb. 35: 50.
- Varbergs museum. Årsbok. 22 (1971). Varberg, Varbergs museum, 1971. 8:o. 191 sid. Kr. 15: —.
- Welinder, Stig*, Några reflexioner kring Barumgraven (Fornvännen. 66 (1971), sid. 92—95).
- , Tidigpostglacialt mesoliticum i Skåne. Lund, Glee-
rup, 1971. 8:o. 227 sid., (4) pl.-bl. Kr. 35: 30. (Acta archaeologica Lundensia. Ser. 3:1.)
- Vår bygd. 54 (1971). Kungsbacka, Nordhallands hembygdsförening, 1971. 8:o. 111, (1) sid. Kr. 10: —.
- Västra Göinge hembygdsförenings skriftserie. 19. Hässleholm, Västra Göinge hembygdsförening, 1971. 8:o. 80 sid. Kr. 10: —.
- Österberg, Eva*, Gränsbygd under krig. Ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget. Lund, Glee-
rup, 1971. 8:o. (1), 298 sid. Kr. 35: 50. (Bibliotheca historica Lundensis. 26.)

*På grund av platsbrist har avdelningen Aktuellt om anti-
kevariskt måst slopas denna gång. Spalten återkommer i
nästa nummer.*

*För att undvika extra kostnader för medlemmarna har
postförskottsinkasso slopats. Årsavgiften för år 1972, kr
15, bör därför snarast direkt inbetalas på föreningens
postgirokonto, Lund nr 24 68 31—2, c/o kamrer Allan
Persson, Karhögstorg 4 A, 223 55 Lund.*

Inbetalningskort bilägges.

Föreningens styrelse

Bitr. professor Erik Cinthio, Lund, ordf., intendent Bengt Bengtsson, Lund, v. ordf., antikvarie Nils Nilsson, Lund, sekr. kamrer Allan Persson, Lund, kassör samt professor Nils-Arvid Bringéus, Lund, antikvarie Carin Bunte, Lund, professor Bertil Ejder, Lund, landsantikvarie Evald Gustafsson, Lund, museiintendent Lars-Göran Kindström, Helsingborg, professor Sven Kjällerström, Lund, docent Gösta Lindeberg, Lund, stationsmästare Sven Nöjd, Örkellunga, professor Birgitta Odén-Dunér, Lund, museichef Bengt-Arne Persson, Varberg, disponent Birger Persson, Ystad, professor Jerker Rosén, Lund, landsantikvarie Egon Thun, Kristianstad, greve Hans Wachtmeister, Johannishus, kyrkoherde Gunnar Wallin, Skurup, intendent Gustaf Åberg, Simrishamn. Hedersledamot: professor Jörgen Weibull, Århus.

ALE utkommer med 3 häften årligen. Brev och manus till redaktionen adresseras till antikvarie C. Bunte, Winstrupsgatan 10, 222 22 Lund, tel 046/12 66 09.

Medlem erhåller tidskriften kostnadsfritt. Årsavgiften 15:— kan insättas på De skånska landskapens historiska och arkeologiska förenings postgirokonto Lund nr 24 68 31-2, c/o kamrer Allan Persson, Karhögstorg 4 A, 223 55 Lund.

ÄLDRE HÄFTEN

av "Samlingar till Skånes historia", "Skånska Samlingar" och "Historisk tidskrift för Skåneland" samt andra av föreningen utgivna skrifter kan erhållas genom hänvändelse till föreningens sekreterare, antikvarie Nils Nilsson, Kulturen, 223 50 Lund.

EFTERTRYCK, helt eller delvis medges endast efter redaktionens särskilda tillstånd.

CWK GLEERUP BOKFÖRLAG
LUND